

Kapel van het Niets

Thierry De Cordier – UPZ Duffel

27 september 2019

Emeritaatsviering
prof. dr. Bernard Sabbe

Universiteit Antwerpen - campus Drie Eiken - O gebouw

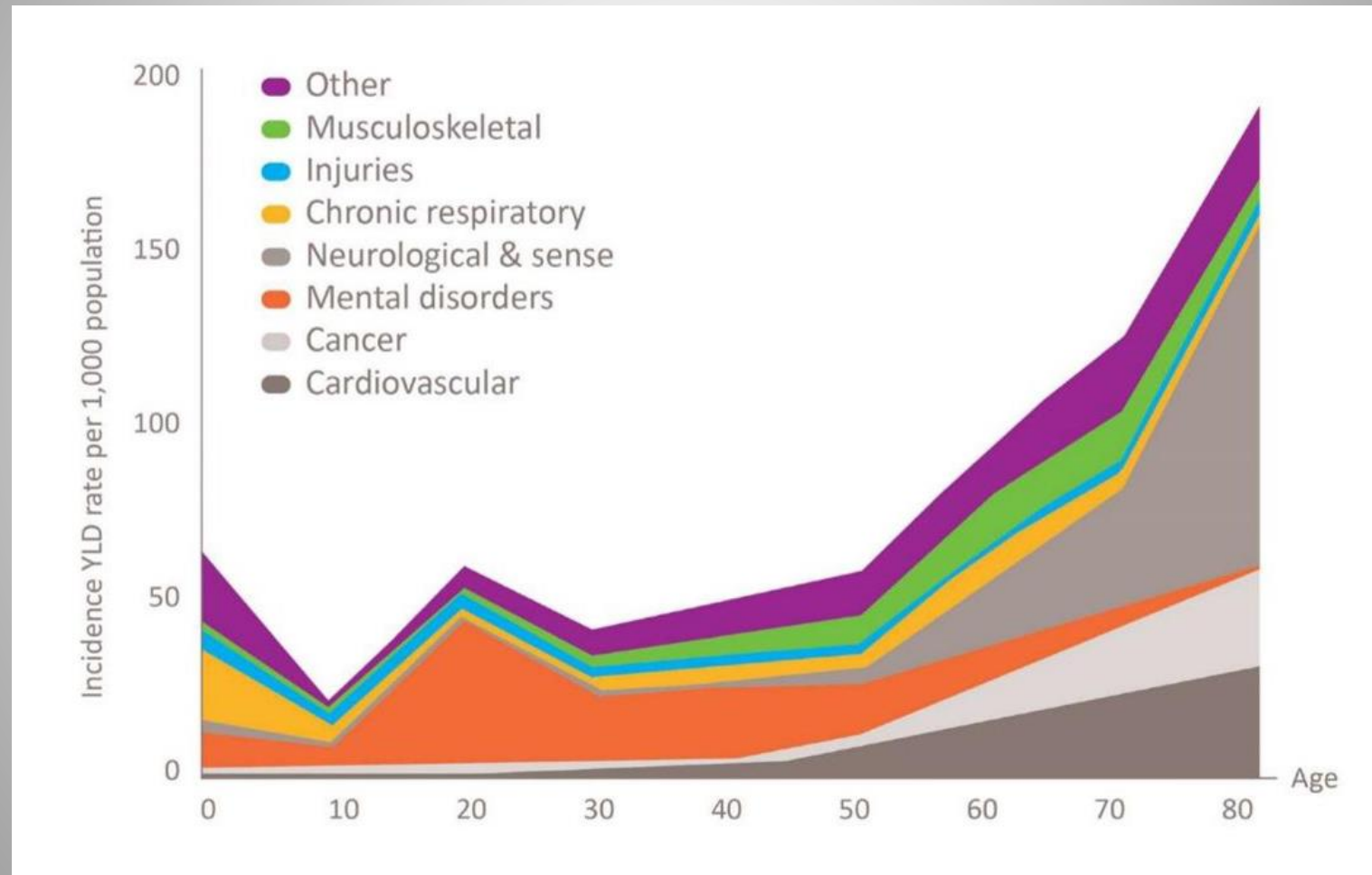
O gebouw

UA campus Drie Eiken

Drie casussen

- Lise (9 jaar) : parentificatie - alcoholafhankelijkheid
- Jan (26 jaar): schizofrenie
- Marie (50 jaar): depressie(s)

Global burden of disease in different age groups (YLD)

Global burden of mental and substance use disorders, dementias and suicide (self-harm)

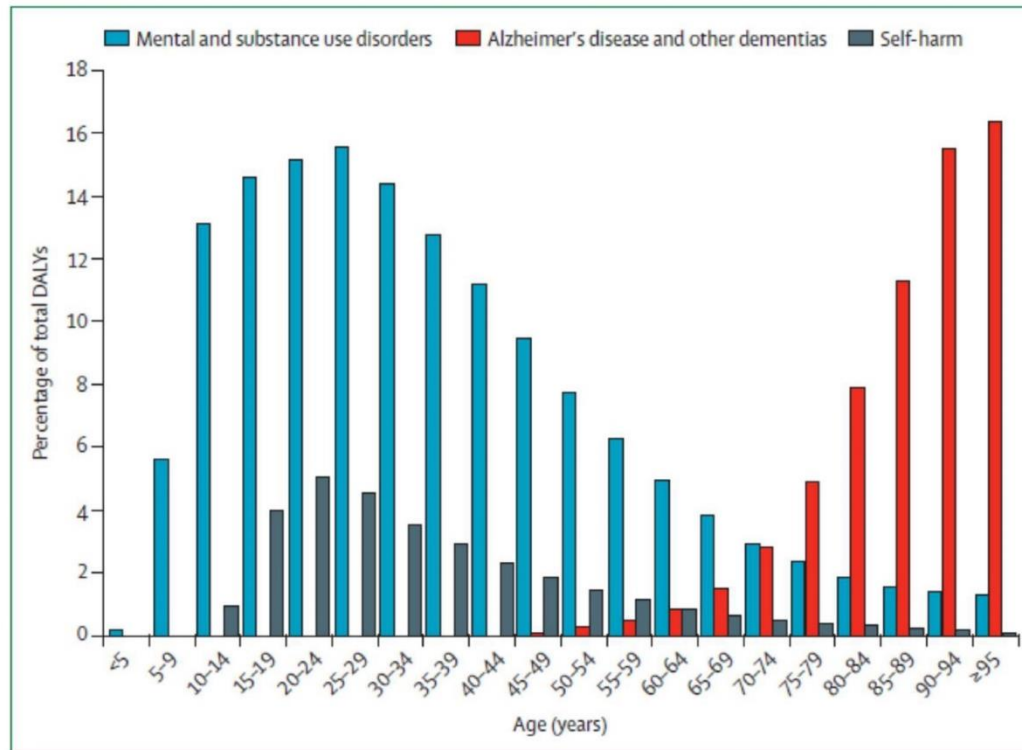

Figure 3: The global burden of mental and substance use disorders, Alzheimer's disease and other dementias, and suicide (self-harm) in DALYs across the life course

Data are Global Burden of Disease health data (2016). One DALY represents 1 lost year of healthy life. The sum of DALYs across the population, or the burden of disease, is a measurement of the gap between current health status and an ideal health situation in which the entire population lives to an advanced age, free of disability and disease. DALY=disability-adjusted life-year.

Psychische kwetsbaarheid: modellen

- Het systeemtheoretische en de verbijzondering ervan in het biopsychosociale model;
- Het fenomenologische-antropologische model;
- Het cliëntgerichte-experiëntiele model;
- Het humanistische-existentiële model;
- Het biomedische/neurobiologische model.

“Ignoramus et ignorabimus” Emil du Bois-Reymond

1818-1896

1872

Psychische kwetsbaarheid: modellen

- Het systeemtheoretische en de verbijzondering ervan in het biopsychosociale model;
- Het fenomenologische-antropologische model;
- Het cliëntgerichte-experiëntiele model;
- Het humanistische-existentiële model;
- Het biomedische/neurobiologische model.

Ivan Boszormenyi-Nagy

1920-2007

INVISIBLE LOYALTIES

IVAN BOSZORMENYI-NAGY
GERALDINE M. SPARK

1973

BETWEEN GIVE & TAKE

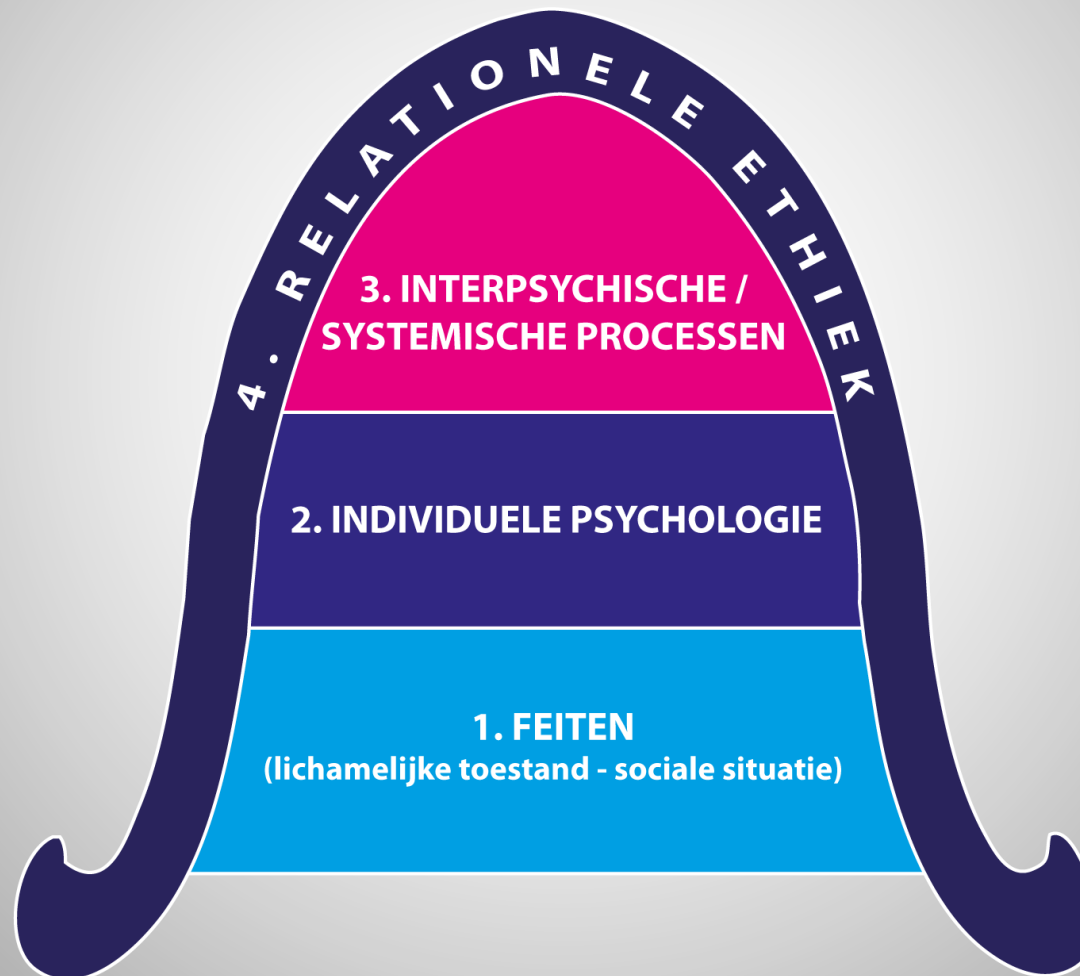

**A Clinical Guide to
Contextual Therapy**

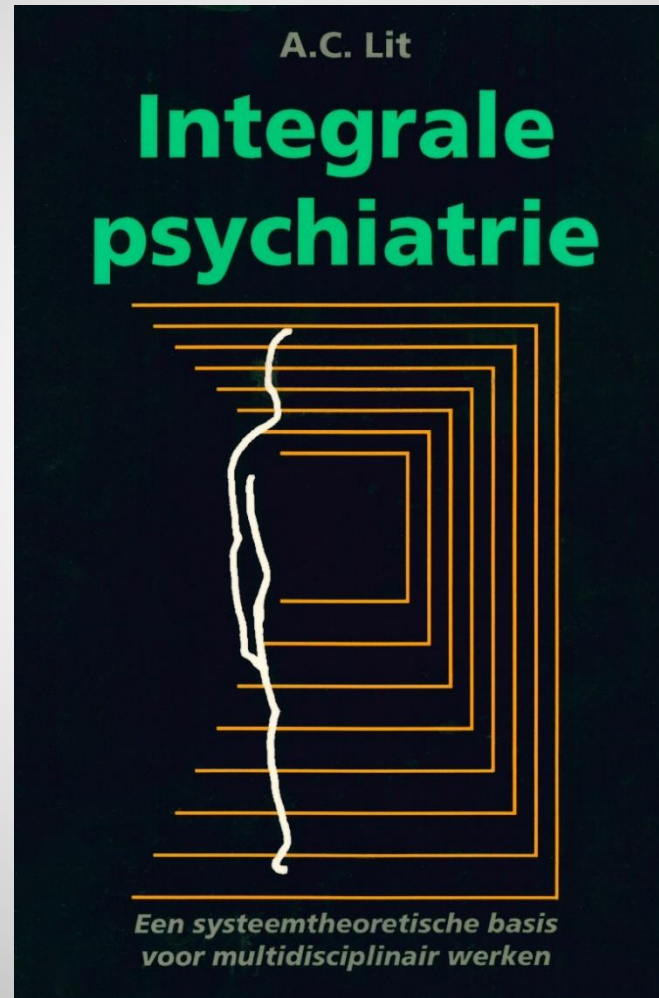
IVAN BOSZORMENYI-NAGY
& BARBARA R. KRASNER

1986

De relationele werkelijkheid volgens Ivan Boszormenyi-Nagy

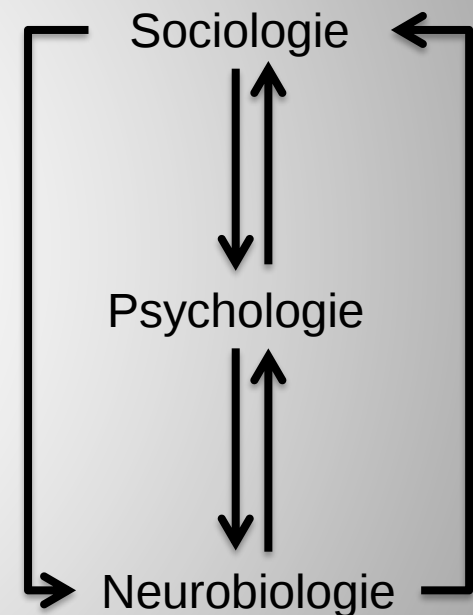
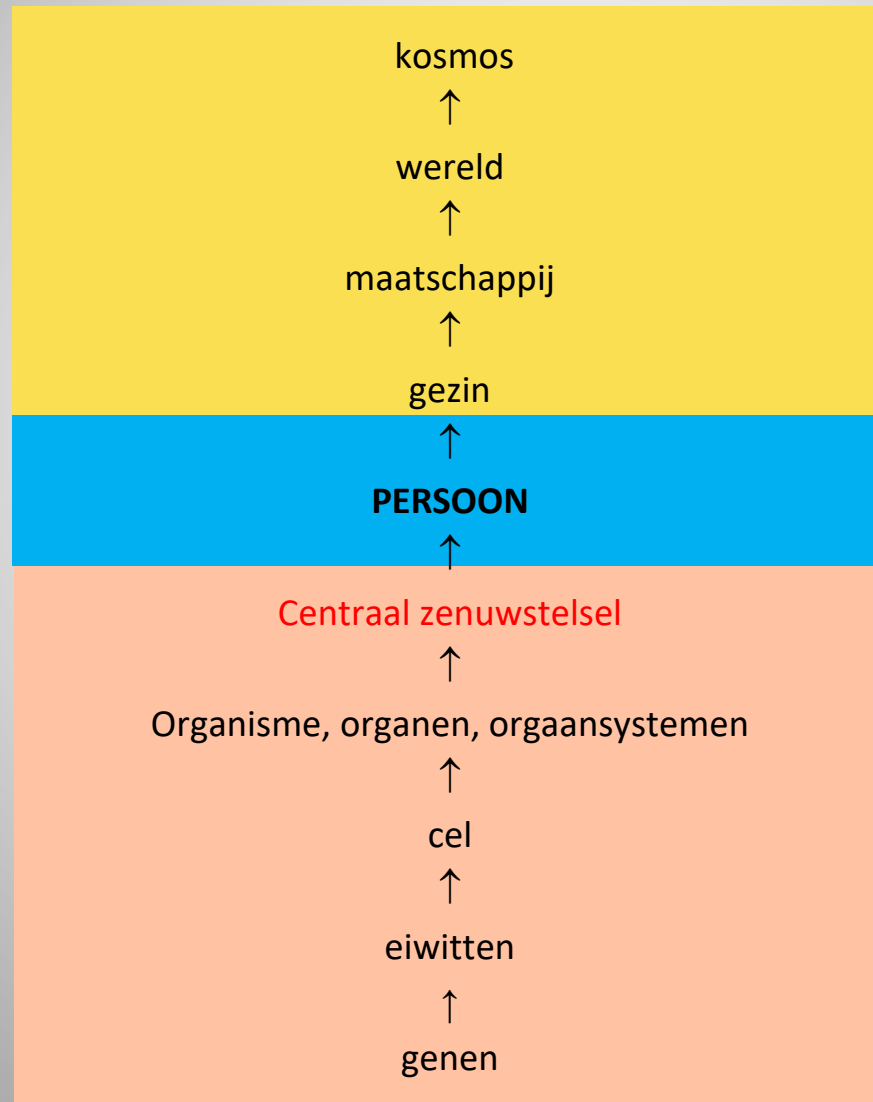

A.C. Lit: Integrale psychiatrie

1992

Een systemische visie op een complexe biopsychosociale werkelijkheid.

Overzicht brain-mindmodellen

- Idealisme
- Substantiedualisme
 - interactionistisch (cartesiaans)
 - niet-interactionistisch (occasionalisme, parallellisme)
- Eigenschapsdualisme
 - emergentisme
 - epifenomenalisme
- Fysicalisme
 - niet-reductionistisch (superveniëntie)
 - reductionistisch

Met dank aan S. Cuypers, Wijsgerige psychologie, Hoger Instituut voor Wijsbegeerte, KULeuven

Kennisvergaring per systeemniveau

- a) Normale structuur en functies
- b) Onderzoeksmethoden
- c) Symptomen
- d) Determinanten
- e) Invloed op andere niveaus
- f) Therapeutische interventies
- g) Prognostische factoren

A.C. Lit. Integrale psychiatrie. Een systeemtheoretische basis voor multidisciplinair werken.

De zorgwerkelijkheid

HOOFDSTUKKEN	PARAGRAFEN							NIVEAUS
Heredititeit								N -3
Organisme, organen, orgaansystemen								N -2
Centraal zenuwstelsel								N -1
INNERLIJK / PERSOON / INDIVIDU								N
Partner- gezins- en familierelaties								N +1
Maatschappelijke systemen								N +2
Levensbeschouwelijke verbanden								N +3
	A Normale structuur en functies	B Onderzoeksmethoden	C Symptomen	D Determinanten	E Invloed op andere niveaus	F Therapeutische interventies	G Prognostische factoren	

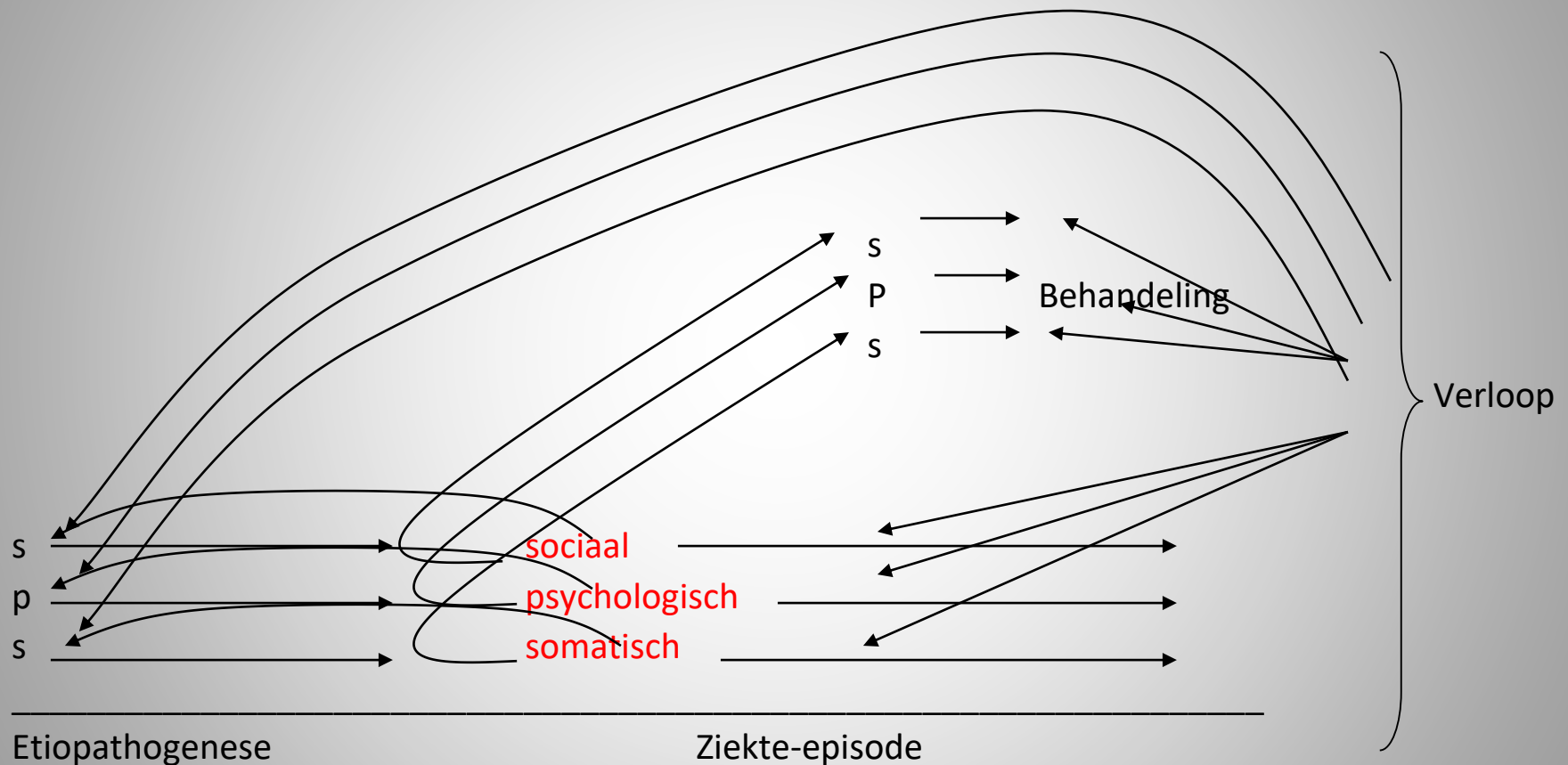
A.C. Lit. Integrale psychiatrie. Een systeemtheoretische basis voor multidisciplinair werken.

Marie

Heredititeit:	Sterk gelijkende depressies bij moeder, grootmoeder en oudste zus							
Orgaan:	Schildklier							
Centraal zenuwstelsel	Stress							
Persoon:	Recidiverende melancholische depressies met hoog suïciderisico; sterke zelfdevalorisatie							
Systeem:	Partner op afstand; traumatische breuk met jongste zoon							
Maatschappelijk:	Geen studie of professionele carrière kunnen uitbouwen							
Levens-beschouwelijk:	Existentiële nood							
		A Normale structuur en functies	B Onderzoeksmethoden	C Symptomen	D Determinanten	E Invloed op andere niveaus	F Therapeutische interventies	G Prognostische factoren

■ Arts/verpleegkundige
 ■ Endocrinoloog
 ■ Maatschappelijk werker
 ■ Psycholoog
 ■ Pastoraal werker

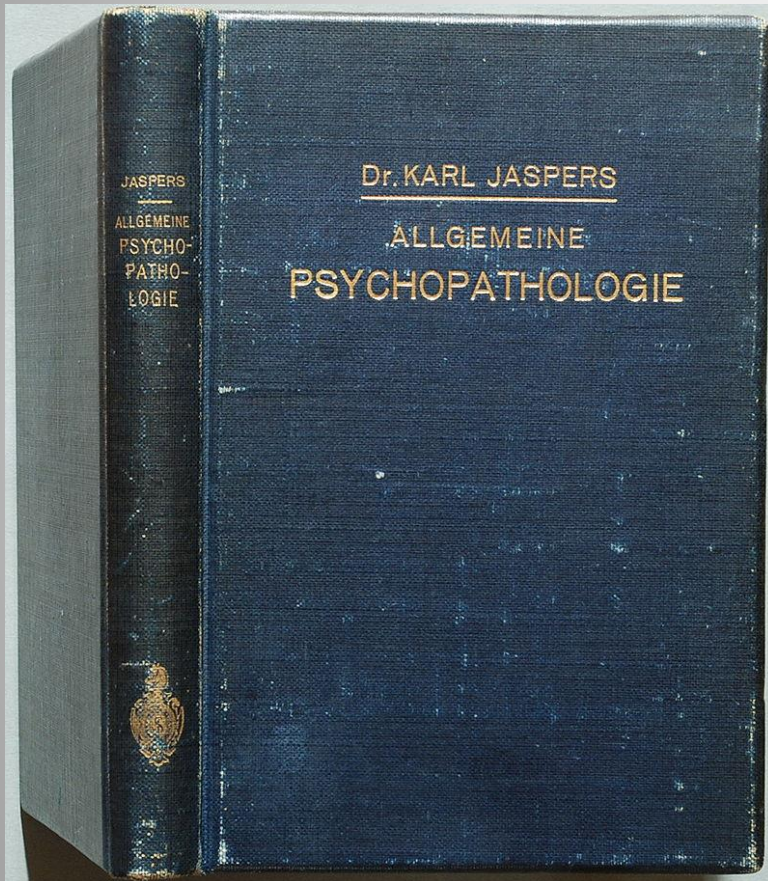
Het biopsychosociale model en de diagnostiek van het beloop

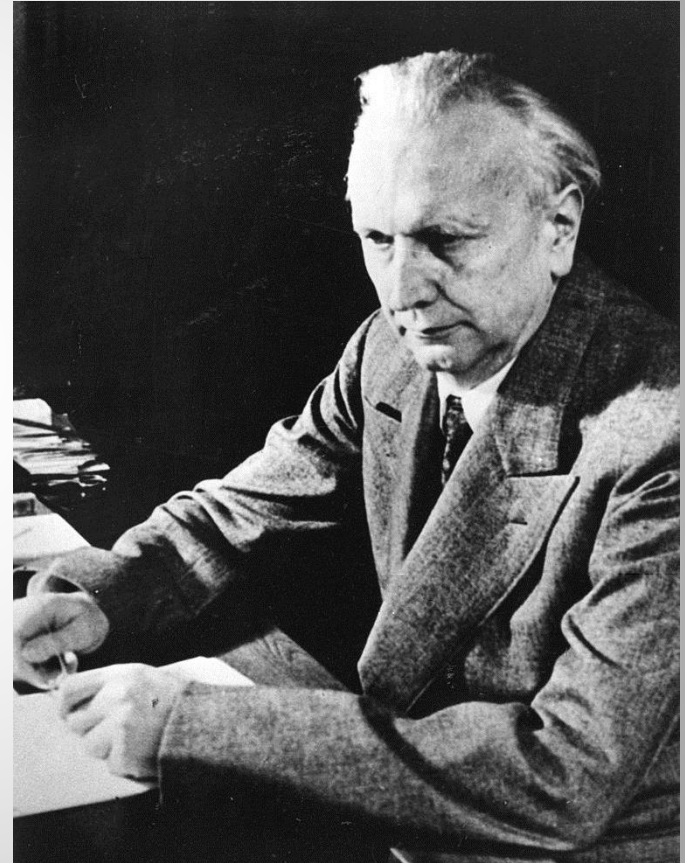
Psychische kwetsbaarheid: modellen

- Het systeemtheoretische en de verbijzondering ervan in het biopsychosociale model;
- **Het fenomenologische-antropologische model;**
- Het cliëntgerichte-experiëntiele model;
- Het humanistische-existentiële model;
- Het biomedische/neurobiologische model.

Karl Jaspers: Allgemeine psychopathologie

1913

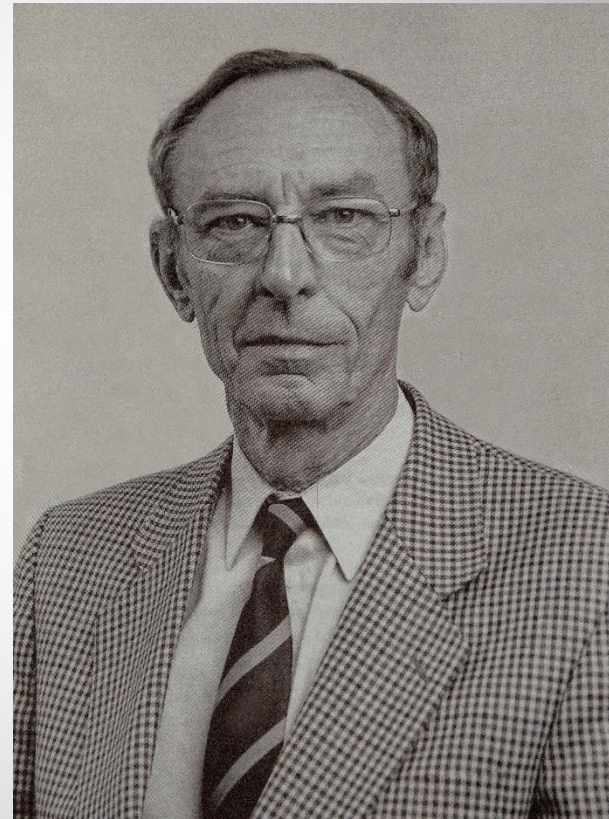

1883-1969

Gerard Buyse: UPZ Salve Mater Lovenjoel

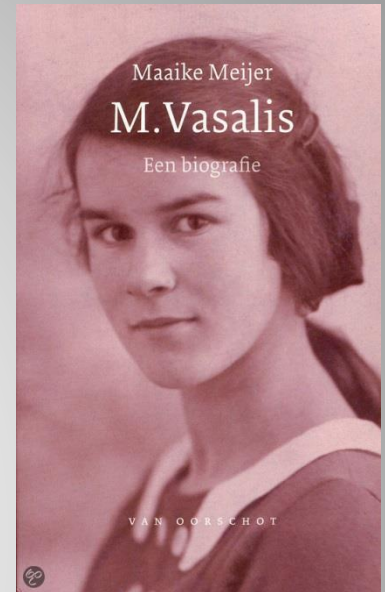
- Onverschilligheid
 - Onmacht
 - Onnuttigheid
 - Onwaardigheid
- Ik - wereld
- Ik - zelf

1921-2016

De vierde wereld psychose

*Ook zonder oorlog, honger of discriminatie
genoodzaakt om te bedelen, onvrij te zijn,
bevoogd te worden, krom te lopen van de angst, de pijn.
Om 't allerlaatst het allerkleinste plaatsje in te nemen
niet opziend, hopen niet gezien te worden.
Antwoorden, als 't moet, met een heel zachte stem.
Zelfs door vernederingen nog te veel geëerd, te zeer aanwezig
en 's avonds in het park in de verwarde mist
met tenen in de schoenen opgetrokken, voeten naar elkaar gekeerd
te wachten – er verandert niets, geen hulp kan komen-
buiten 't bereik van de zo moederlijke bomen
te wachten tot de vreselijke vogel binnenin de schaal verbreekt
en uitkomt. En dan twee te zijn: de vreselijke vogel
de lege schaal – zonder verband, alleen een samengaan.*

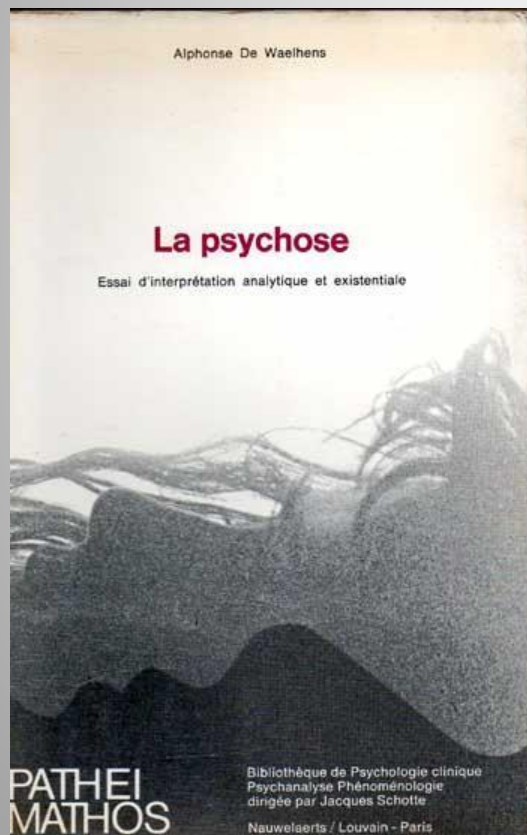
*Dan leeg, onwezenlijk maar zeer behoeftig iedereen
die maar een vinger uitsteekt vast te pakken, te omhelzen
tot op het bot glimlachend, springend van
wanhoop tot wanhoop als Eliza op de schotsen.
Zelfs Jezus niet – die door zijn vader was verlaten, god,
Aan 't kruis en zo bescheiden klaagde toen hij hing
heeft deze eenzaamheid gekend, deze verbijstering.*

(De oude kustlijn, 2002, p.26)

Alphonse De Waelhens: La psychose

Essai d'interprétation analytique et existentielle

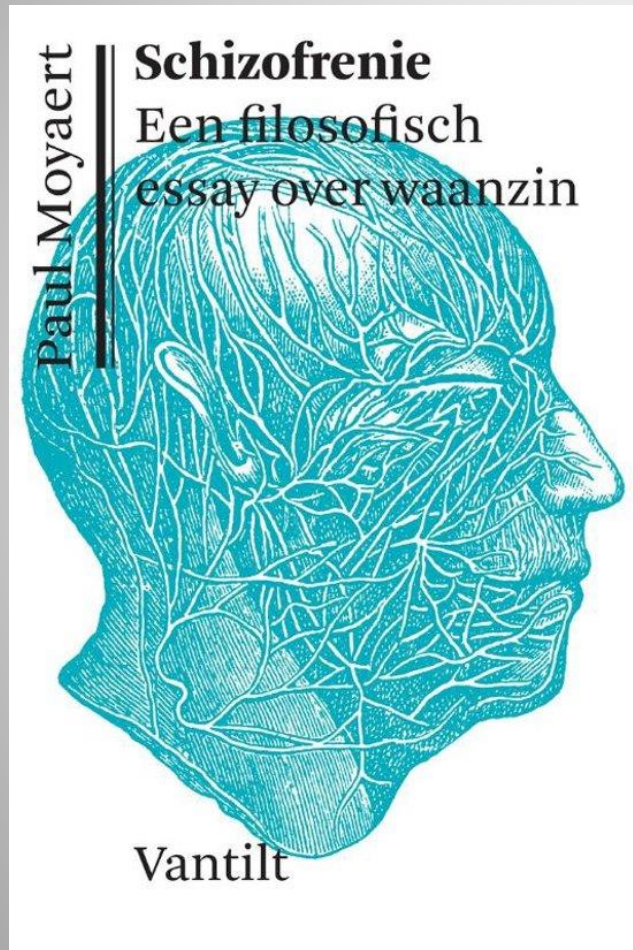

1972

1911-1981

Paul Moyaert: Schizofrenie. Een filosofisch essay over waanzin

2017

Psychische kwetsbaarheid: modellen

- Het systeemtheoretische en de verbijzondering ervan in het biopsychosociale model;
- Het fenomenologische-antropologische model;
- **Het cliëntgerichte-experiëntiele model;**
- Het humanistische-existentiële model;
- Het biomedische/neurobiologische model.

Het cliëntgerichte-experiëntiele model

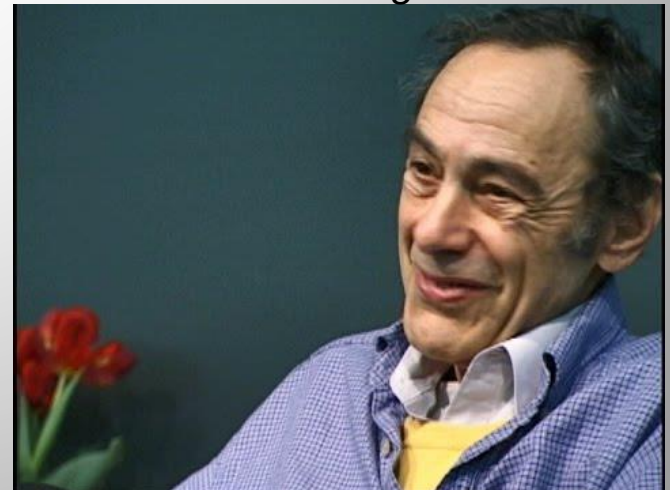
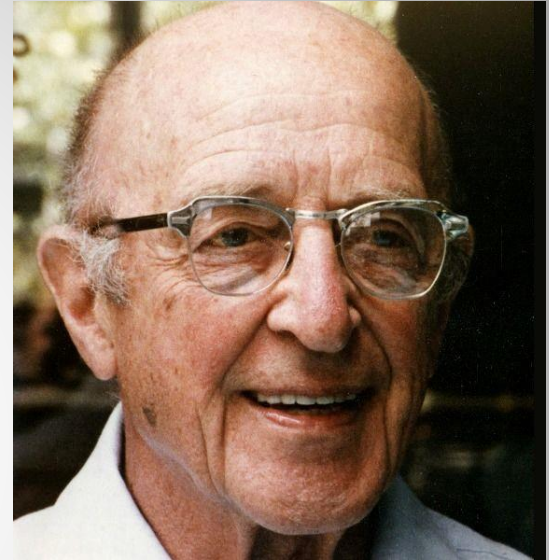
Carl Rogers

- 3 noodzakelijke condities:
 - empathie;
 - congruentie;
 - onvoorwaardelijke positieve aanvaarding

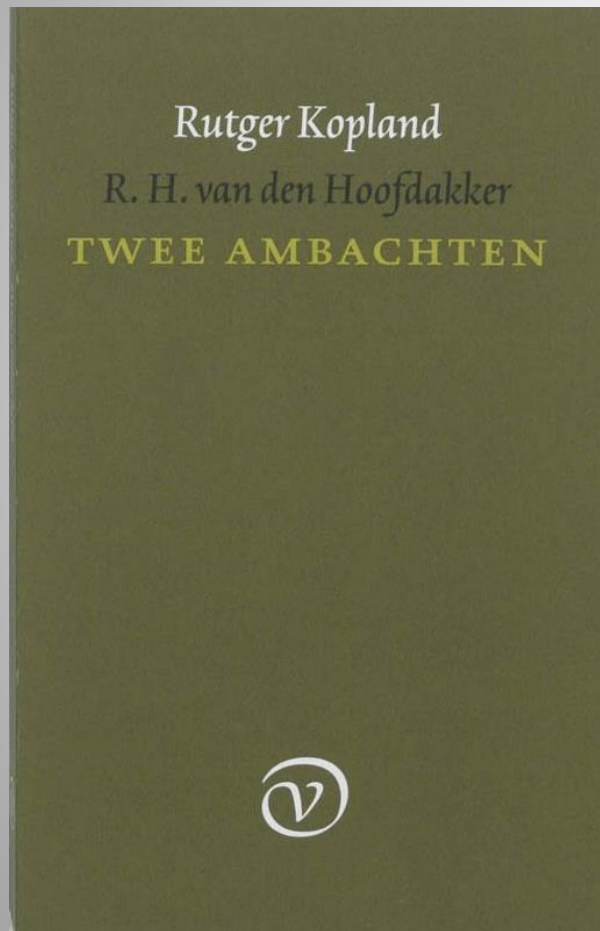
“No other conditions are necessary”

Eugene Gendlin

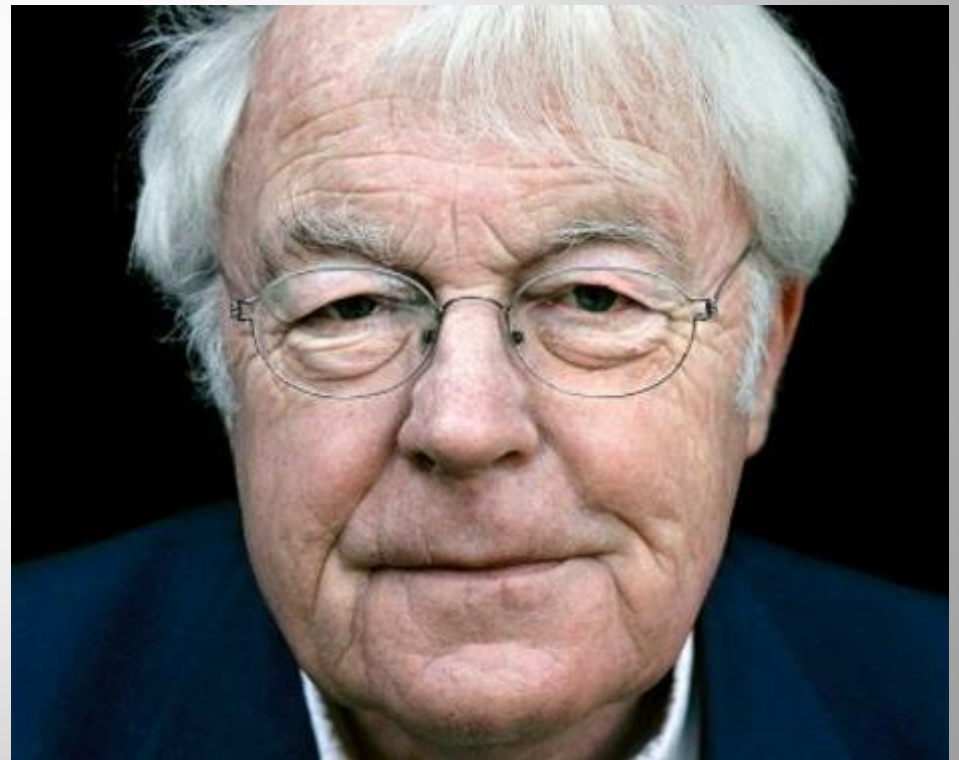
- “Felt sense”

Twée ambachten (*Rutger Kopland*)

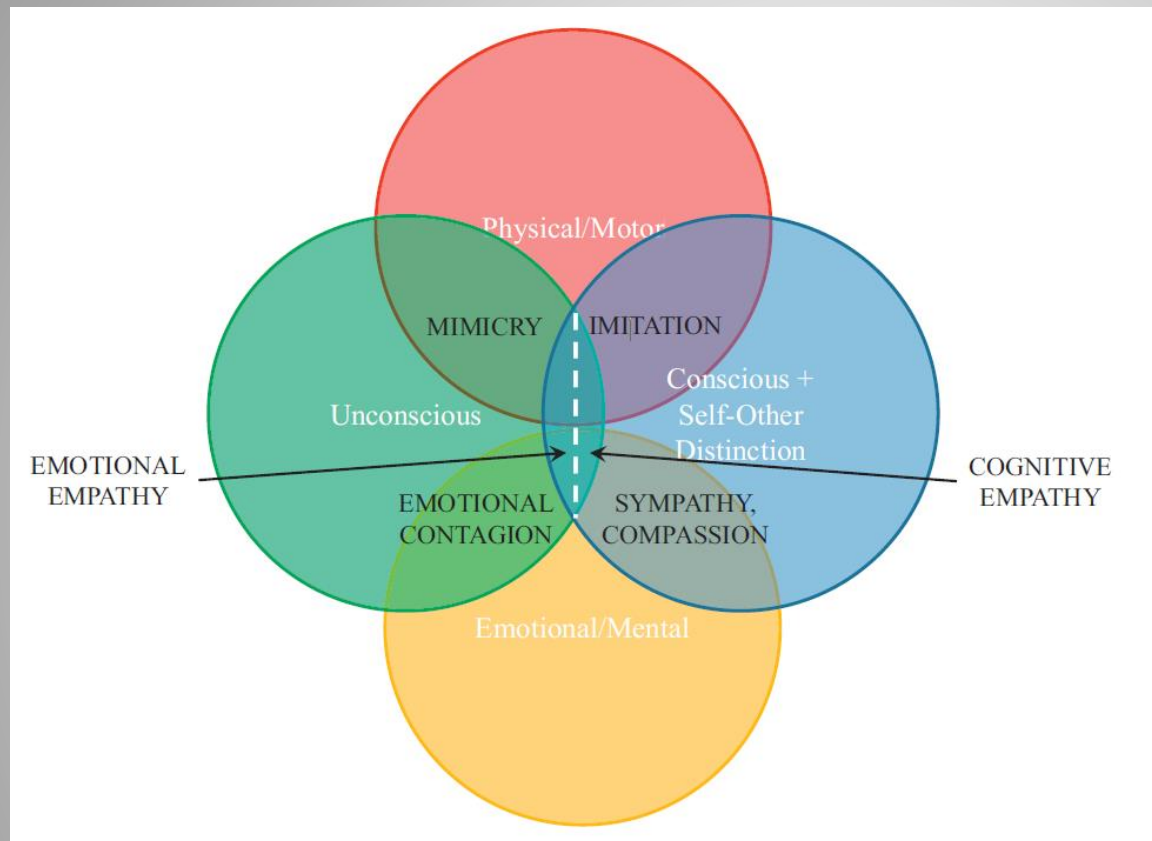
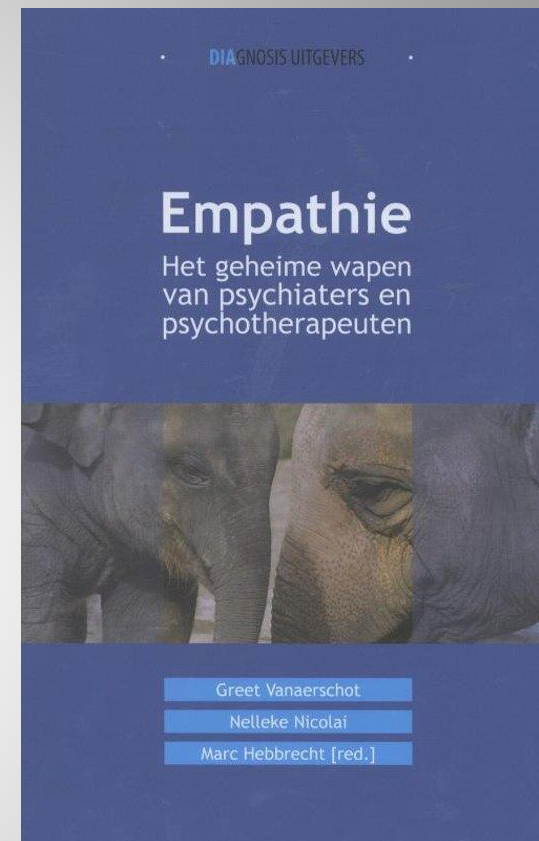

2003

1934-2012

Empathie

2015

Towards a neuroscience of empathy: Ontogeny, phylogeny, brain mechanisms, context and psychopathology

Cristina Gonzalez-Lienres, Simone G. Shamay-Tsoory, Martin Brüne
Neuroscience and Biobehavioral Reviews 37 (2013) 1537–1548

Psychische kwetsbaarheid: modellen

- Het systeemtheoretische en de verbijzondering ervan in het biopsychosociale model;
- Het fenomenologische-antropologische model;
- Het cliëntgerichte-experiëntiele model;
- **Het humanistische-existentiële model;**
- Het biomedische/neurobiologische model.

Zinverlies; een verwaarloosd onderwerp in de psychiatrie¹

H.M. VAN PRAAG

SAMENVATTING De behoefte tot zingeving is inherent aan het menselijk bestaan. Zij drijft een leven vooruit. Zingeving en betekenisgeving worden aan elkaar gelijk gesteld. Betekenis krijgt een leven als men doelen stelt en tracht deze te verwezenlijken. Betekenisgeving veronderstelt altruïstisch georiënteerde activiteit. De behoefte aan zingeving kan als 'self-generated' worden ervaren of als metafysisch geïnspireerd, dat wil zeggen ingegeven door een buitennatuurlijke autoriteit. Zindeficiëntie is een psychische staat die in de psychiatrie nauwelijks wordt onderkend, laat staan behandeld. Grondig onderzoek is aangewezen naar de oorzaken en de behandeling ervan, met name naar de vraag in hoeverre het spirituele/religieuze domein therapeutische mogelijkheden biedt. Bespreking van bepaalde aspecten van dit domein dient een vaste plaats te krijgen in het curriculum van psychiaters in opleiding.

[TIJDSCHRIFT VOOR PSYCHIATRIE 52(2010)10, 705-714]

Uitreiking
eredoctoraat UA
aan H.M. Van
Praag (2004)

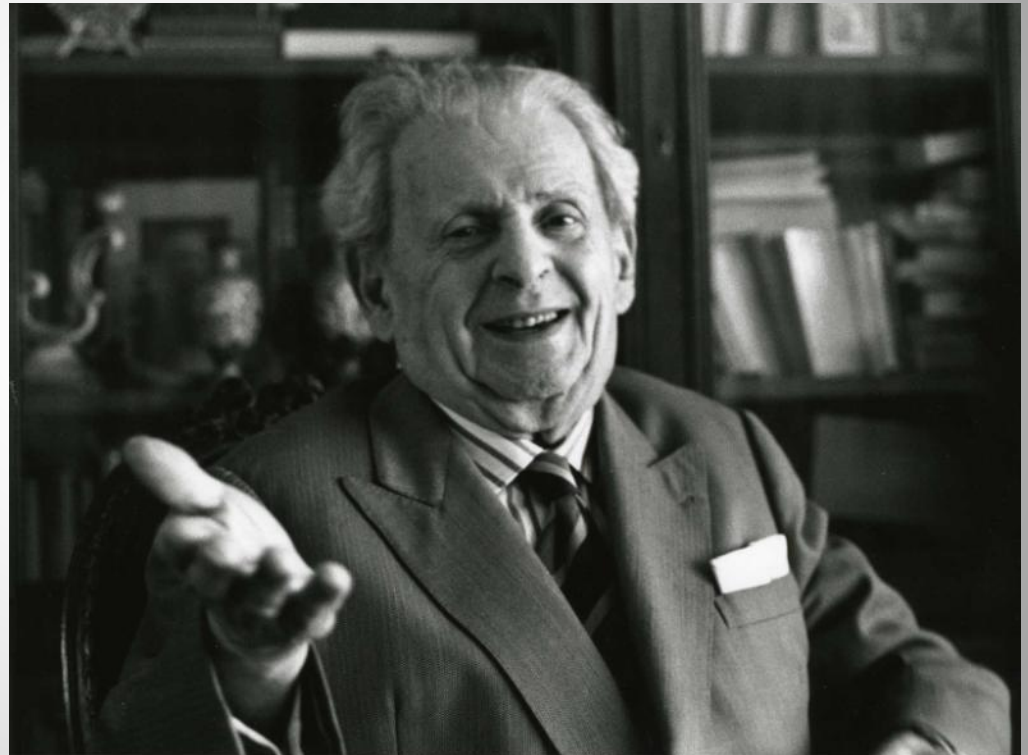
“Il faut imaginer Sisyphe heureux” (Albert Camus)

Eneman M, Sabbe B, Corveleyn J. Il faut imaginer Sisyphe heureux. Tijdschrift voor Psychiatrie, aanvaard voor publicatie.

De ethiek van de therapeutische relatie

Emmanuel Levinas

1906-1995

“L’homme couché n’a que des droits, et moi je n’ai que des devoirs.”

Psychische kwetsbaarheid: modellen

- Het systeemtheoretische en de verbijzondering ervan in het biopsychosociale model;
- Het fenomenologische-antropologische model;
- Het cliëntgerichte-experiëntiele model;
- Het humanistische-existentiële model;
- **Het biomedische/neurobiologische model;**

Interacties tussen systeemniveaus, in het bijzonder de neurobiologische onderbouwing van psychische (dis)functies

Psychomotorische vertraging: “In slow motion”

De verschillende motorische systemen

Fijne motoriek

Grope motoriek

Spraak

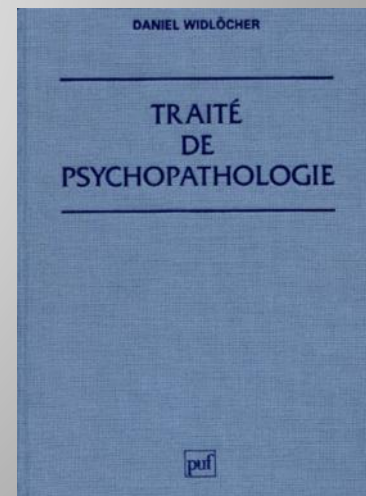
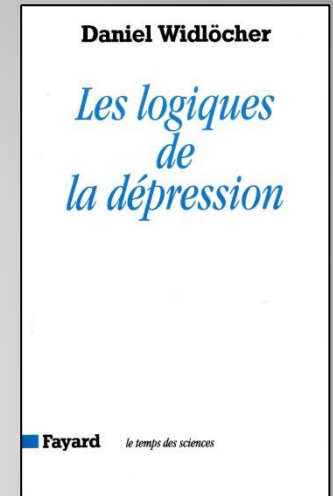
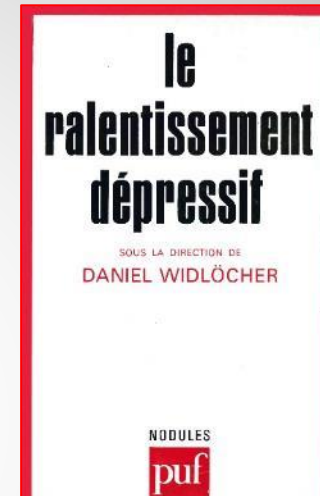
Mimiek

Le ralentissement psychomoteur: Daniel Widlöcher (Hôpital de la Salpêtrière, Paris)

1921-

Nood aan richtlijnen in de Vlaamse psychiatrie en ggz

Tijdschr. voor Geneeskunde, 69, nr.17, 2013
doi: 10.2143/TVG.69.17.2001446

Bernard Sabbe

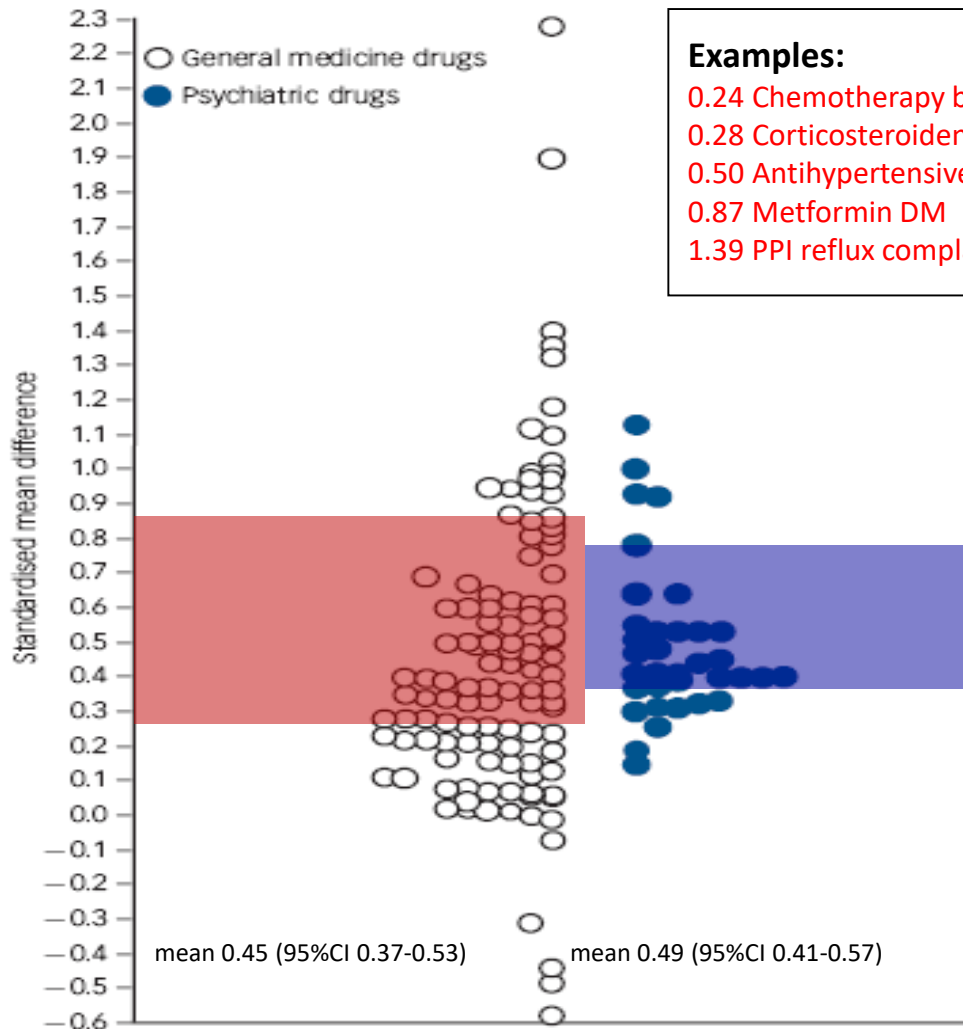
Meer wetenschap in de Vlaamse psychiatrie

Tijdschr. voor Geneeskunde, 73, nr.22, 2017
doi: 10.2143/TVG.73.00.2000000

Bernard Sabbe

Nood aan richtlijnen in de Vlaamse psychiatrie en geestelijke gezondheidszorg

Effectiveness compared to general medicine

Examples:

0.24 Chemotherapy breast cancer
0.28 Corticosteroid COPD
0.50 Antihypertensives
0.87 Metformin DM
1.39 PPI reflux complaints

Examples:

0.35 Antidepressants depression
0.40 Lithium bipolar disorder
0.50 Antipsychotics psychosis
0.78 Methylphenidate ADHD
0.40 Anti-alcohol medication

Psychopharmacological and psychotherapeutic interventions

Psychomotorische veranderingen (doctoraten)

- Depressie en haar subtypes (Sabbe, Schrijvers, Destoop, Van Diermen, Vermeulen)
- Normale veroudering (Pier, Beheydt)
- Morbus Parkinson (Pier, Hulstijn)
- Adolescenten met psychiatrische stoornissen (Van Damme)
- Schizofrenie (Morrens, Houthoofd, Docx, Bervoets, De Picker, Cornelis)
- Verslaving (Dom, De Wilde, Joos)
- Bipolaire stoornissen (Morsel, Hebbrecht)
- Chronisch vermoeidheidssyndroom (Van den Eede, Schrijvers)
- Anorexia nervosa (Pieters).

Psychomotoriek: Stereotypy Test Apparatus (dr. Paul Janssen)

1926-2003

The psychomotor syndrome in schizophrenia

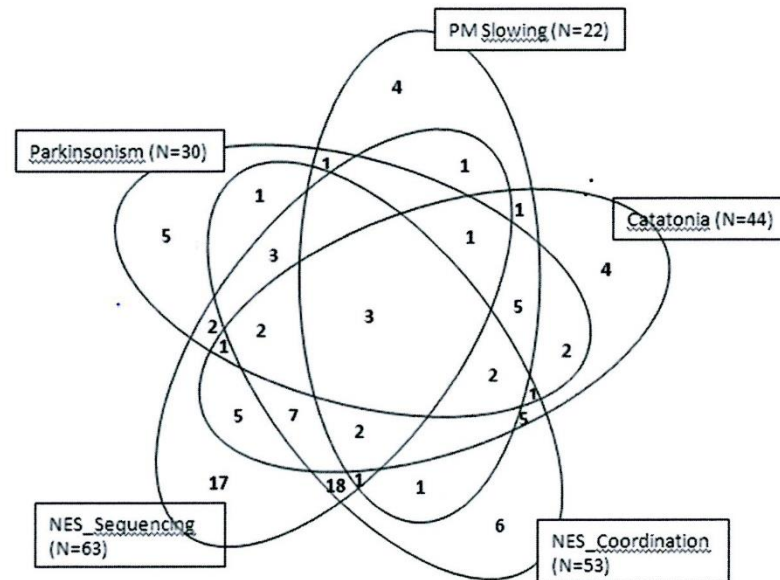

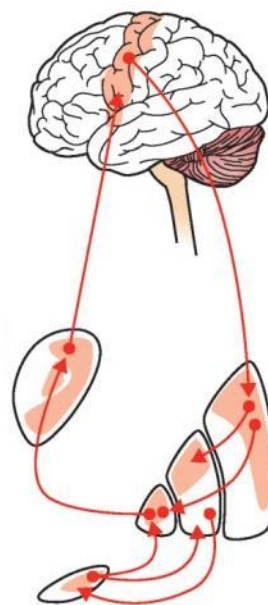
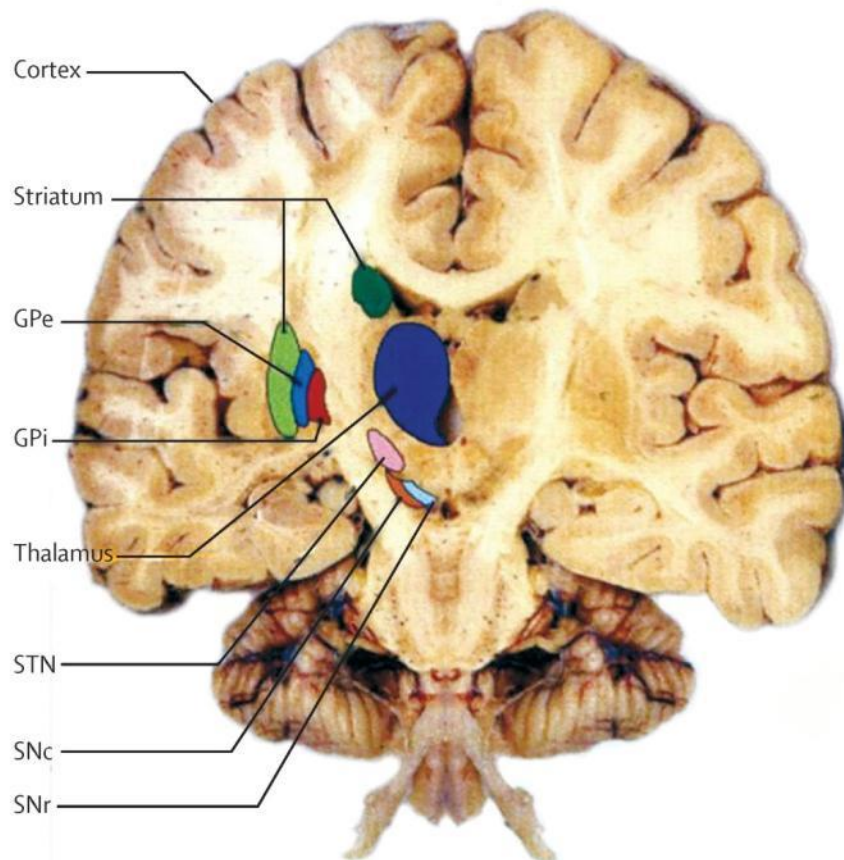
Figure 1. Prevalence and overlap between psychomotor symptoms in a sample of stabilized schizophrenic patients (N=124).

Longitudinal evaluation of the psychomotor syndrome in schizophrenia.

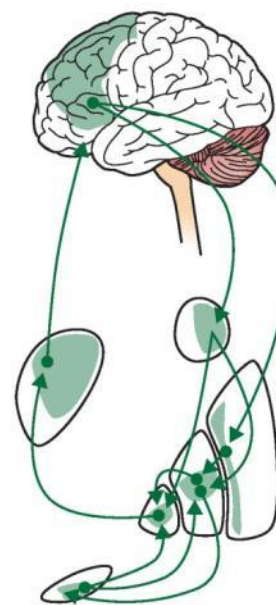
Docx L., Sabbe B., Fransen E., Bervoets C., Hulstijn W., Van Den Bossche M., Vermeylen S., Temmerman A., Morsel A., Morrens M.
Journal of Neuropsychiatry and Clinical Neurosciences. 2014 Fall;26(4):359-68.

De belangrijke loops tussen de kernen van de basale ganglia en de cortex

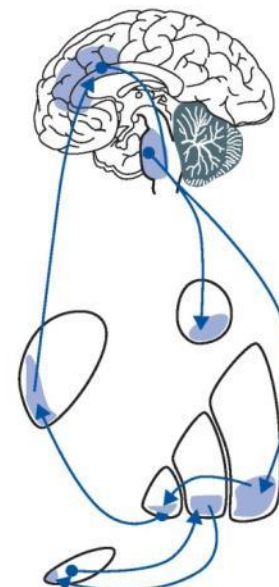
Frontal section

Motor circuit

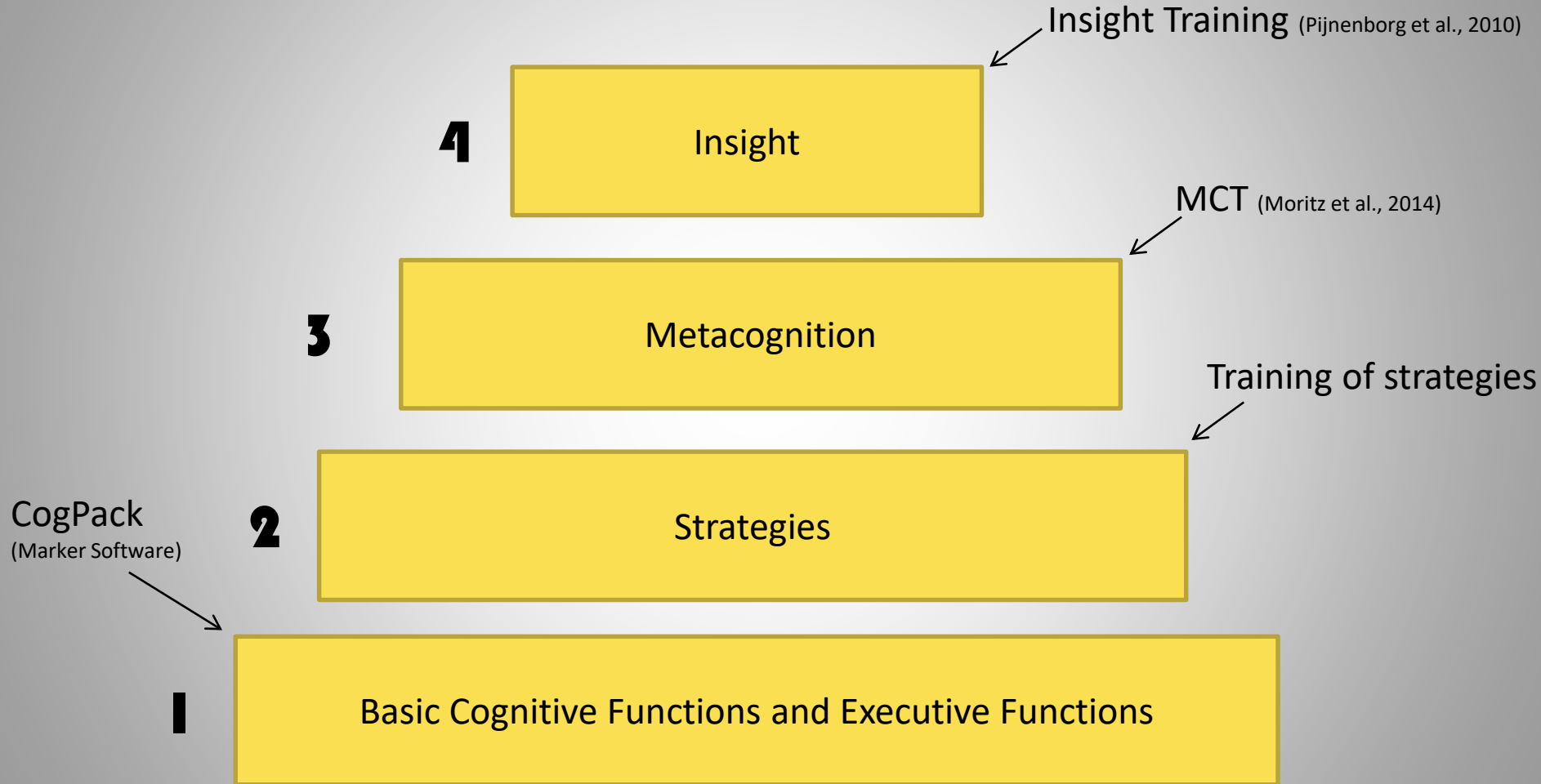

Associative circuit

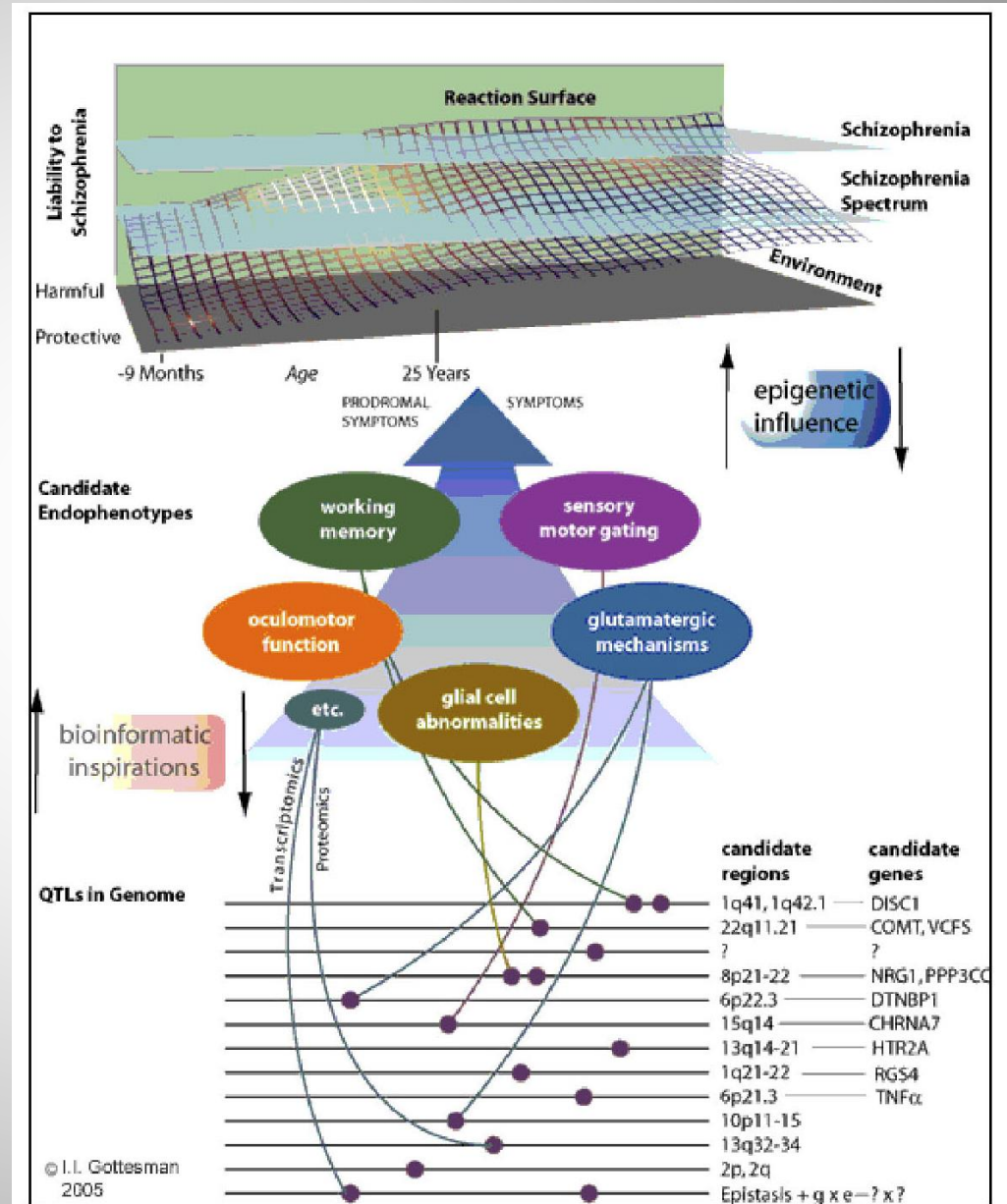

Limbic circuit

Cognitive and functional remediation

De pathogenese van schizofrenie

Hengeveld, Van Balkom, Van Heeringen, Sabbe. Leerboek Psychiatrie, 2^e editie (2009)

Cognitieve symptomen: MATRICS

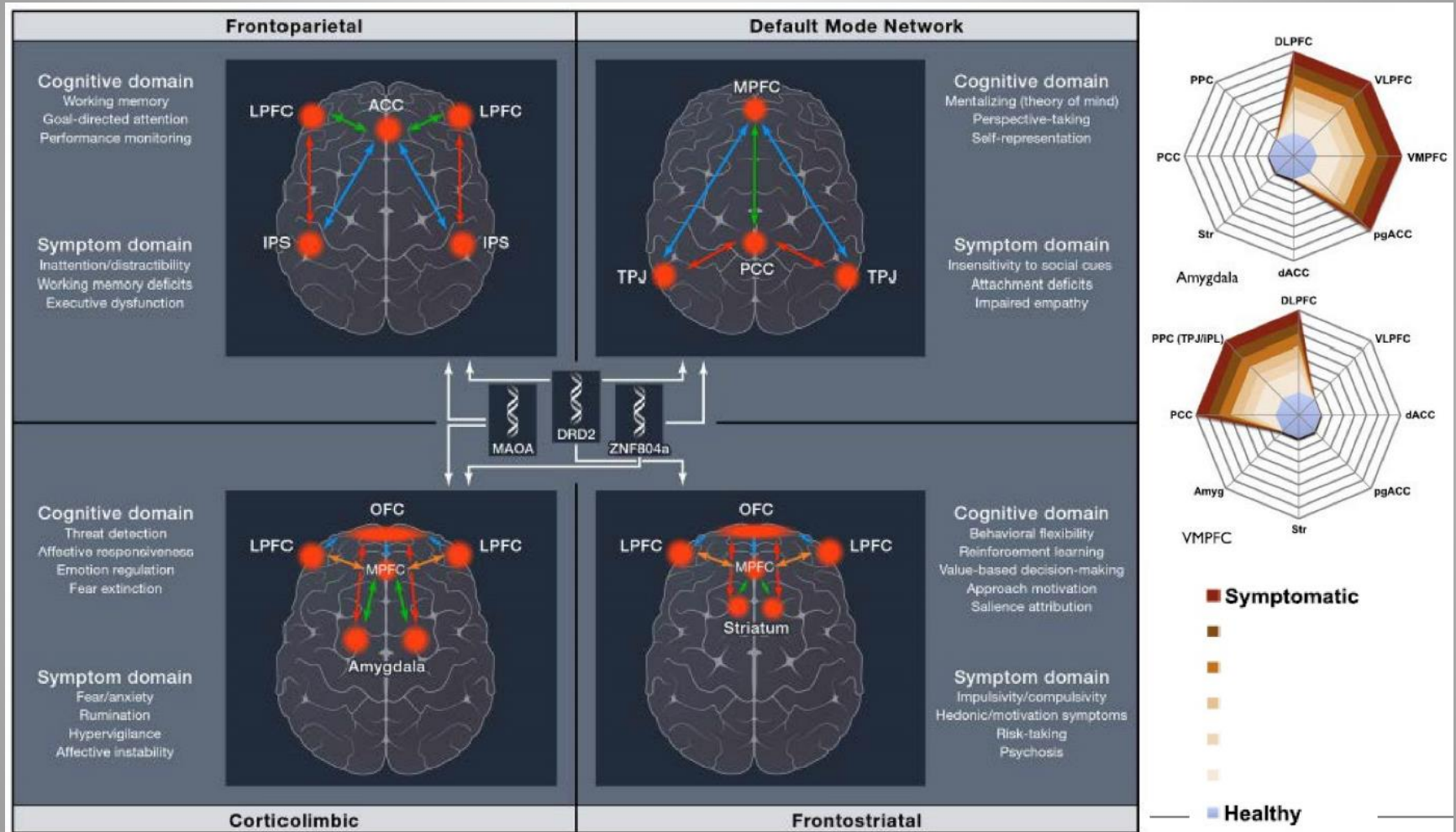
1. Snelheid van informatieverwerking
2. Aandacht/Vigilantie
3. Werkgeheugen
4. Verbaal leren en geheugen
5. Visueel leren en geheugen
6. Redeneren and probleem oplossen
7. Sociale Cognitie
(Emotionele processing, ToM, sociale perceptie, sociale kennis,...)

MATRICS: Measurement and Treatment Research to Improve Cognition in Schizophrenia (NIMH)

Nuechterlein KH et al. Schizophrenia Research, 2004, 72(1): 29-39

Green MF and Nuechterlein KH. Schizophrenia Research, 2004, 72(1): 1-3

Circuit-driven psychiatric nosology and personalized therapy

Buckholtz and Meyer-Lindenberg **Neuron** 2012

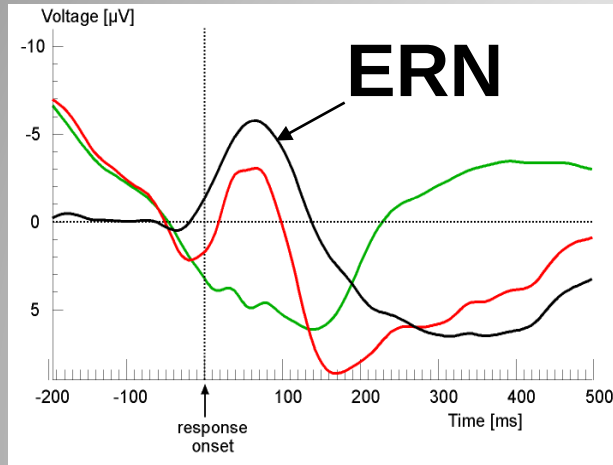
'Fingerprinting' brain connectivity in people with psychiatric conditions

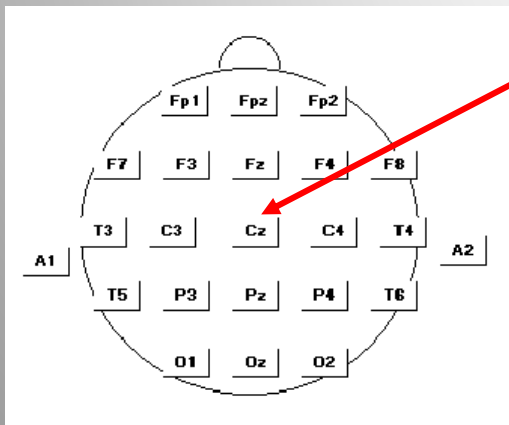
Motoriek & cognitie: onderzoeksdomeinen en -methoden (doctoraten)

- Action monitoring/ERN:
 - Schizofrenie: Houthoofd, de la Asuncion
 - Depressie: Schrijvers, Destoop
- Impulsiviteit
 - Verslaving (Dom, De Wilde, Joos); verslaving + ADHD (Matthys)
 - Borderline persoonlijkheidsstoornis (Sleuwaegen)
 - Forensische populaties (Dilliën, Marquant, Goethals)
- Creativiteit: Thys
- Therapeutische interventies bij gezonde vrijwilligers (Wezenberg) en patiëntenpopulaties:
 - Antidepressiva: Sabbe, Pier, Schrijvers, Destoop, Beheydt
 - Antipsychotica: Morrens, Houthoofd, Bervoets
 - Cognitive enhancers: nicotine-agonisten (Quisenaerts, Niemegeers): modafinil (Joos)
 - Cognitieve remediatie bij bipolaire stoornis: Van Camp en Oldenburg
 - Elektroconvulsieve therapie: Van Diermen
 - Repetitieve Transcraniële Magnetische Stimulatie: Hebbrecht
 - Verpleegkundige interventies bij suïcidaliteit: Maes
- Beeldvormend onderzoek van de hersenen:
 - Schizofrenie: Van Hecke, Docx, De Picker
 - Depressie: Destoop
- Neuro-inflammatie: De Picker, Van den Ameele
- Genetisch onderzoek: Van den Bossche

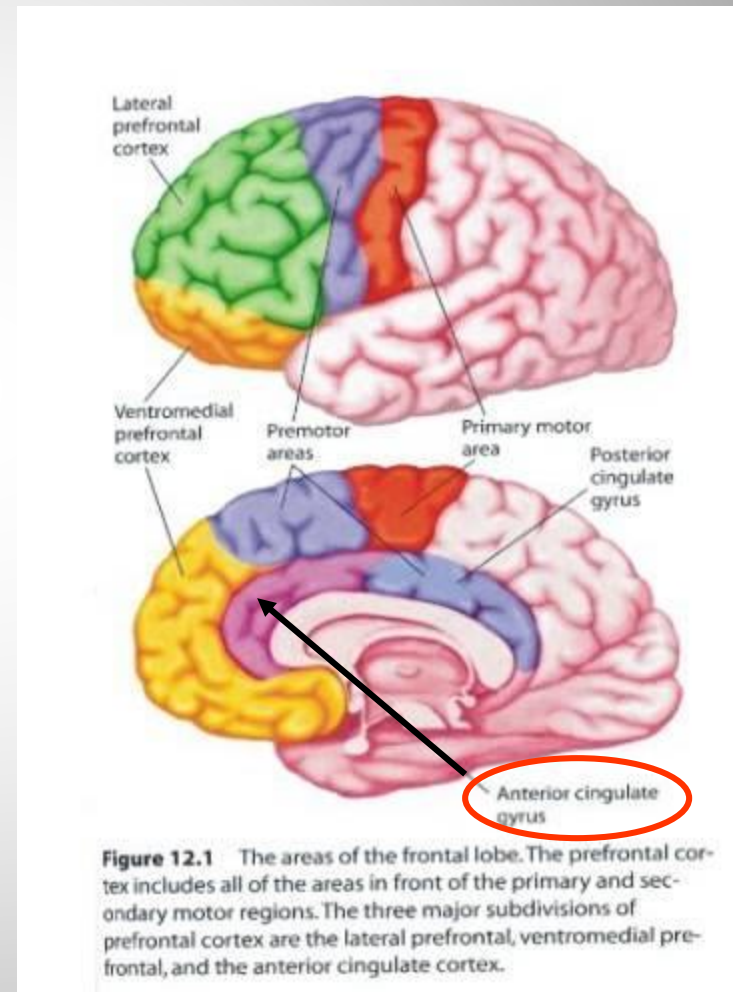
Foutdetectie bij schizofrenie: Error Related Negativity (ERN)

— = difference waveform

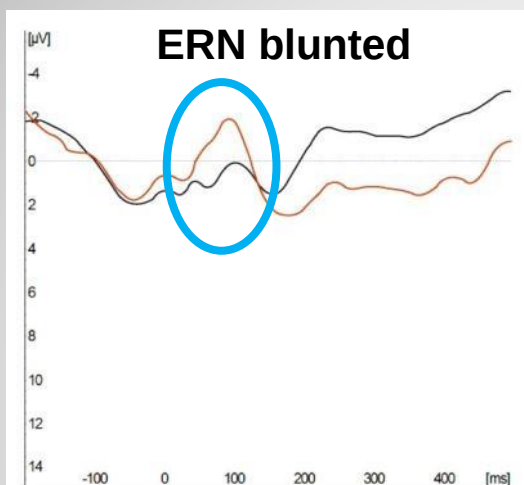
Cz

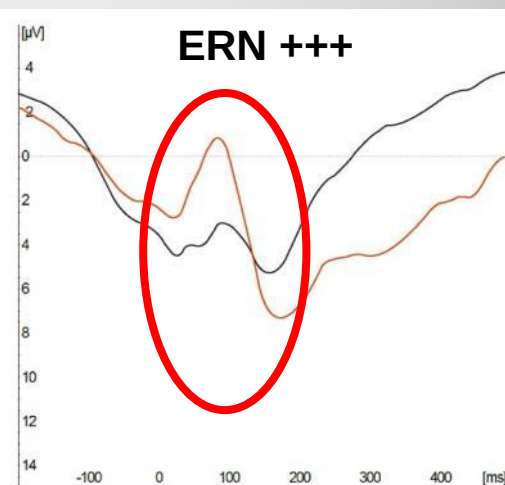
ERN in schizophrenia: Effects of antipsychotic treatment

T0

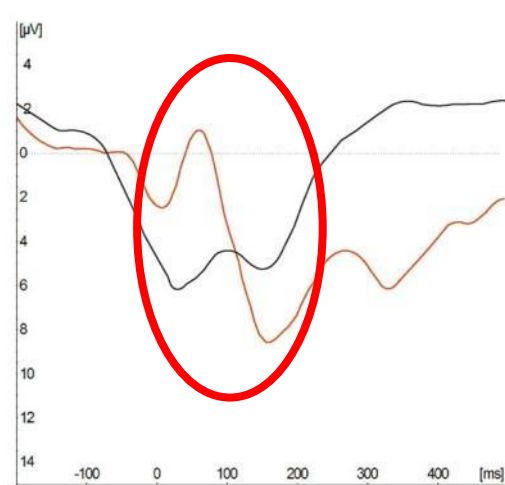
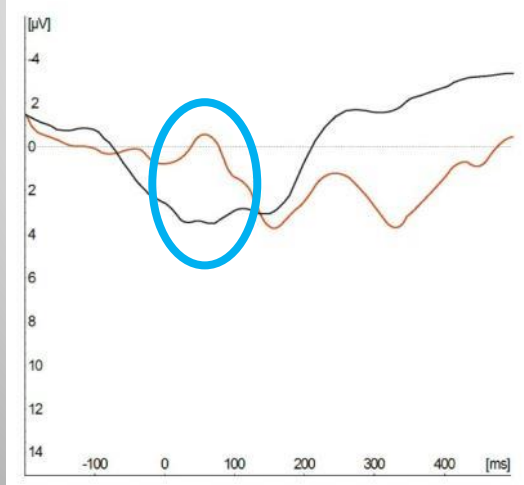
Schizophrenia patients

Control subjects

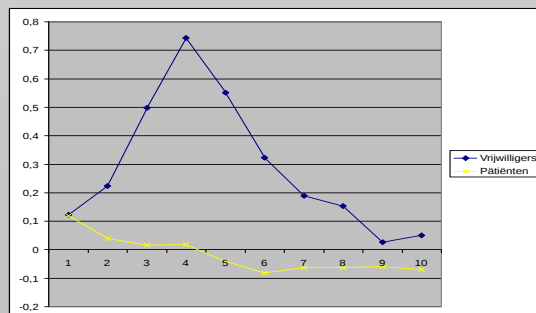
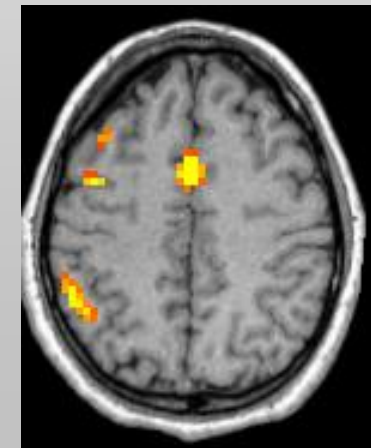
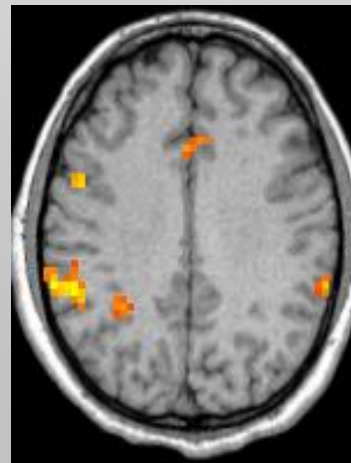
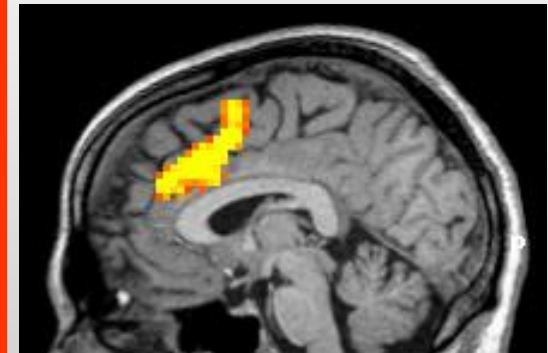
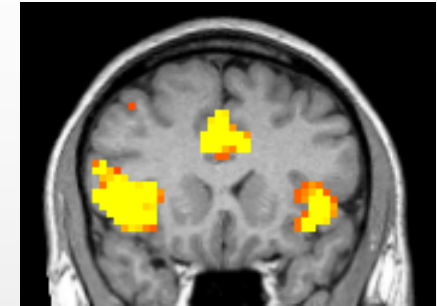
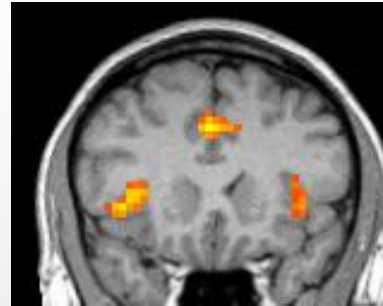
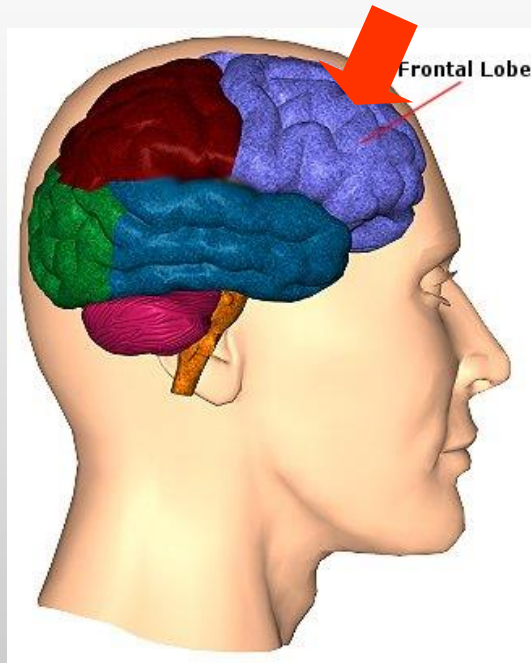
T1

Patiënten met schizofrenie

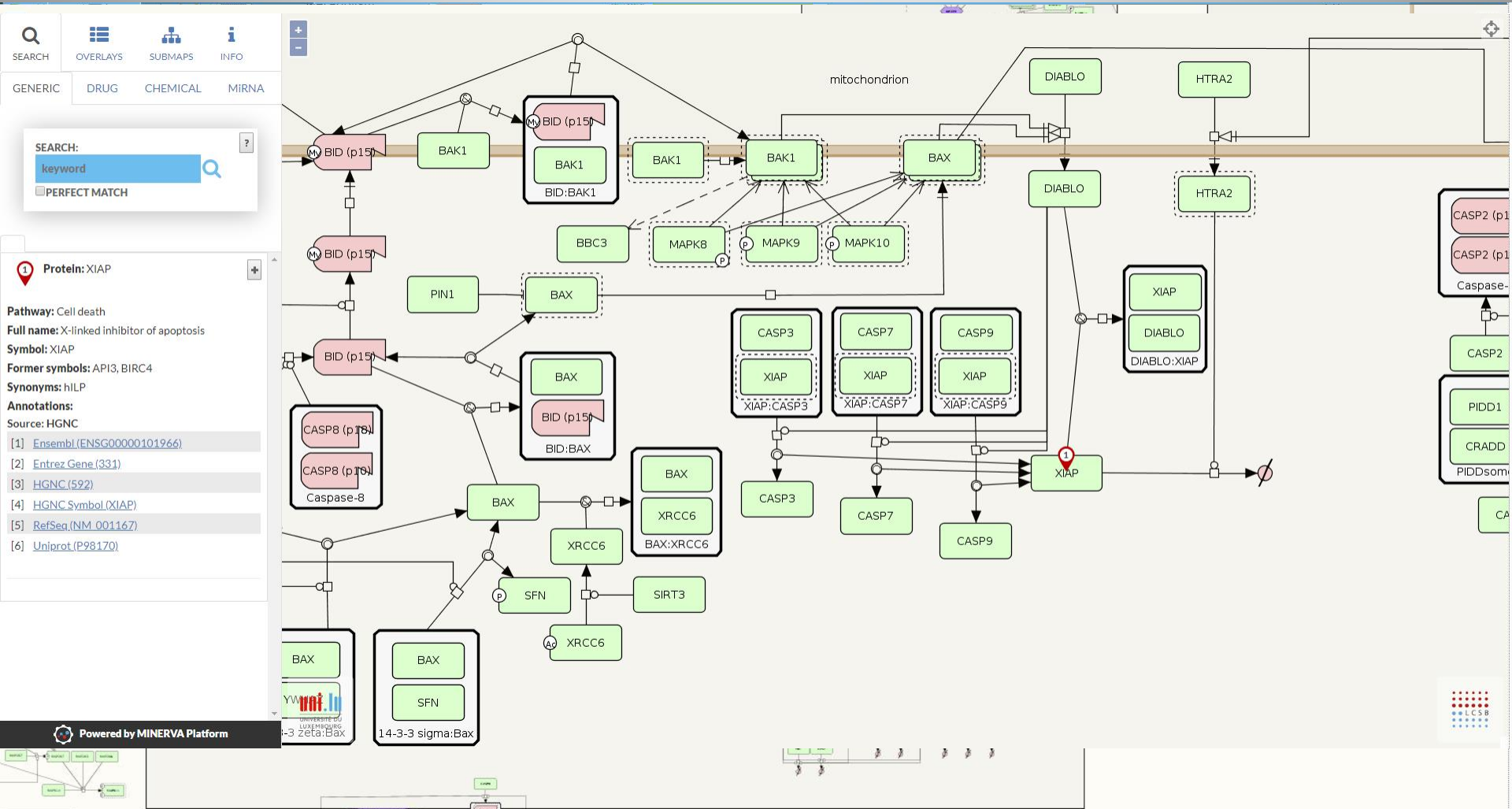
Gezonde
vrijwilligers

fout

Parkinson's Disease Map

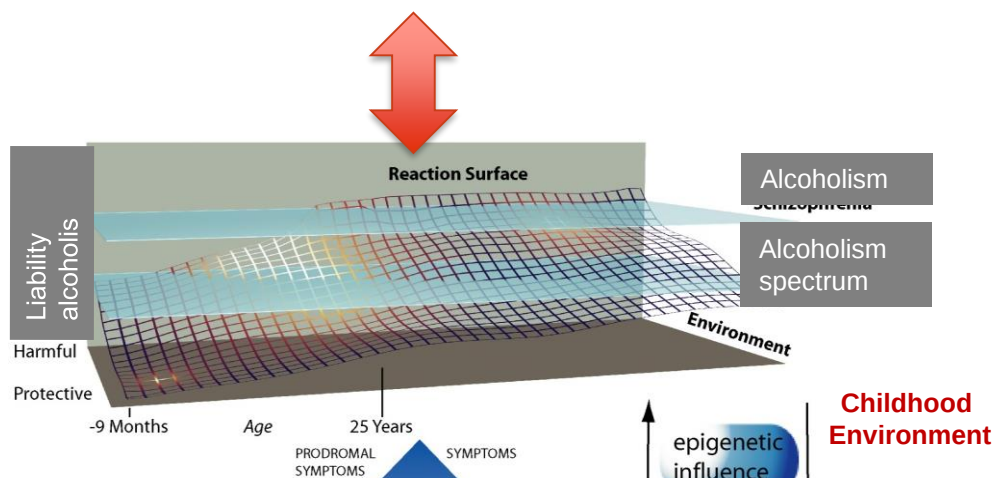
https://wwwfr.uni.lu/lcsb/research/parkinson_s_disease_map

Sociotype

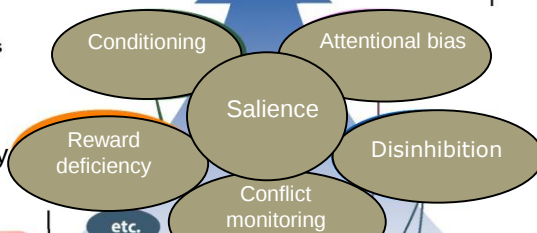
Interpersonal, Social and Cultural Environment as an Adult with a Disorder

Phenotype

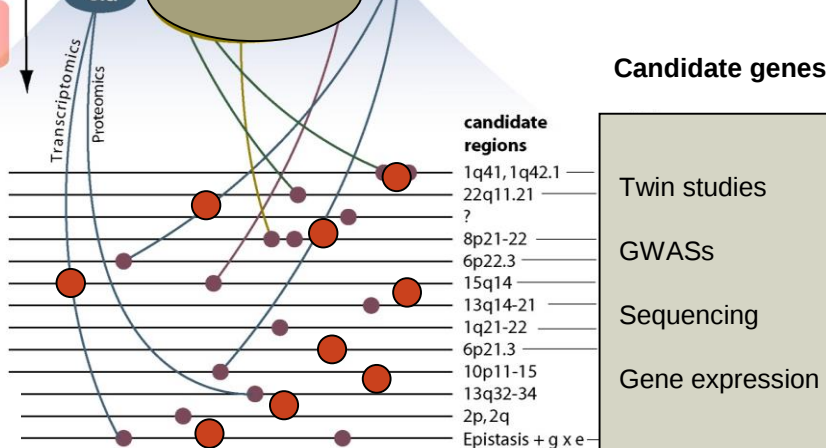
Endophenotype

Candidate Endophenotypes

Ooteman et al (2006) adapted from:
Gottesman & Gould. Am J Psychiatry
2003;160:636–645

bioinformatic
inspirations
QTLs in Genome

Genotype

Met dank aan W.
Van den Brink, EPA,
Warsaw, 2019

RECOVERY

**Social
support**

**Insight-
oriented
psychotherapy**

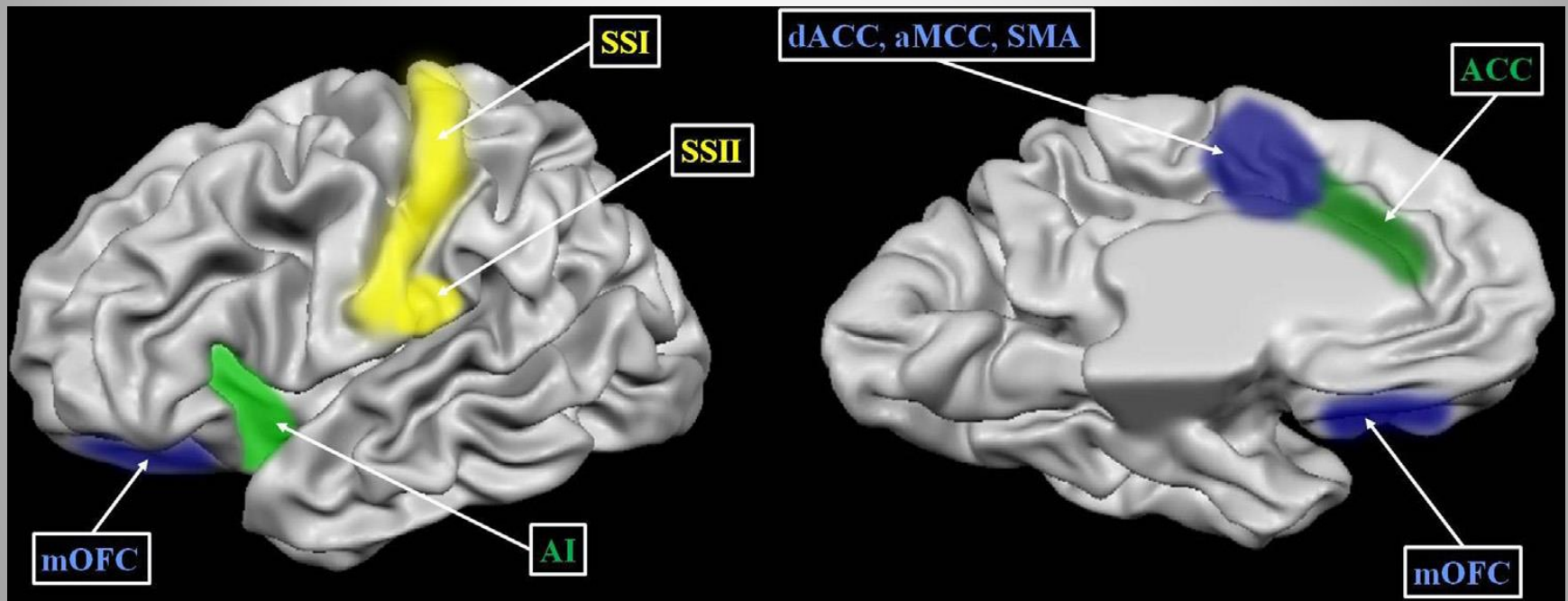
CBT

**Medication
Neuromodulation**

**Pharmaco-
genetics**

**Gene
therapy**

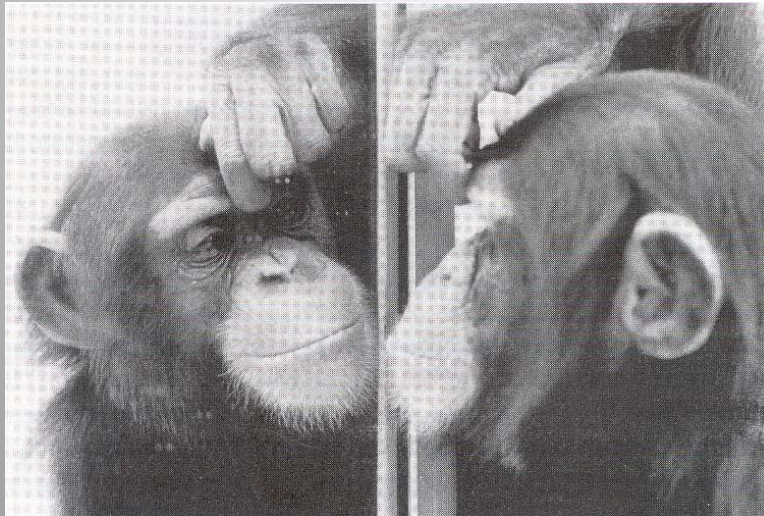
Towards a neuroscience of empathy: Ontogeny, phylogeny, brain mechanisms, context and psychopathology

Cristina Gonzalez-Liencre, Simone G. Shamay-Tsoory, Martin Brüne
Neuroscience and Biobehavioral Reviews 37 (2013) 1537–1548

Theory of Mind 5(ToM): Definition

The term theory of mind refers to the cognitive capacity to represent one's own and other persons' mental states, for instance, in terms of thinking or believing or pretending .

THE BEHAVIORAL AND BRAIN SCIENCES (1978), 4, 515-526
printed in the United States of America

Does the chimpanzee have a theory of mind?

David Premack

Department of Psychology,
University of Pennsylvania,
Philadelphia, Penna. 19104

Guy Woodruff

University of Pennsylvania Primate Facility,
Honey Brook, Penna. 19344

Abstract: An individual has a theory of mind if he imputes mental states to himself and others. A system of inferences of this kind is properly viewed as a theory because such states are not directly observable, and the system can be used to make predictions about the behavior of others. As to the mental states the chimpanzee may infer, consider those inferred by our own species, for example, *purpose or intention*, as well as *knowledge, belief, thinking, doubt, guessing, pretending, liking*, and so forth. To determine whether or not the chimpanzee infers states of this kind, we showed an adult chimpanzee a series of videotaped scenes of a human actor struggling with a variety of problems. Some problems were simple, involving inaccessible food – bananas vertically or horizontally out of reach, behind a box, and so forth – as in the original Köhler problems; others were more complex, involving an actor unable to extricate himself from a locked cage, shivering because of a malfunctioning heater, or unable to play a phonograph because it was unplugged. With each videotape the chimpanzee was given several photographs, one a solution to the problem, such as a stick for the inaccessible bananas, a key for the locked up actor, a lit wick for the malfunctioning heater. The chimpanzee's consistent choice of the correct photographs can be understood by assuming that the animal recognized the videotape as representing a problem, understood the actor's purpose, and chose alternatives compatible with that purpose.

Keywords: chimpanzee communication; cognition; consciousness; intentionality; language; mind; primate intelligence.

The link between psychotic symptoms and ToM deficits

Disorders of willed action:

... negative and disorganized symptoms.

Disorders of self-monitoring:

... delusions of alien control and voice-commenting hallucinations or other „passivity“ symptoms.

Disorders of monitoring other persons' thoughts and intentions:

... delusions of reference and persecution.

Ontogeny of ToM

- Eye detection and gaze perception
- Shared attention
- Pretend play
- Understanding false beliefs
- Understanding metaphors, irony, faux-pas, et cetera

Brüne et al, Schizophrenia Bulletin, 2005, 31(1): 21-41

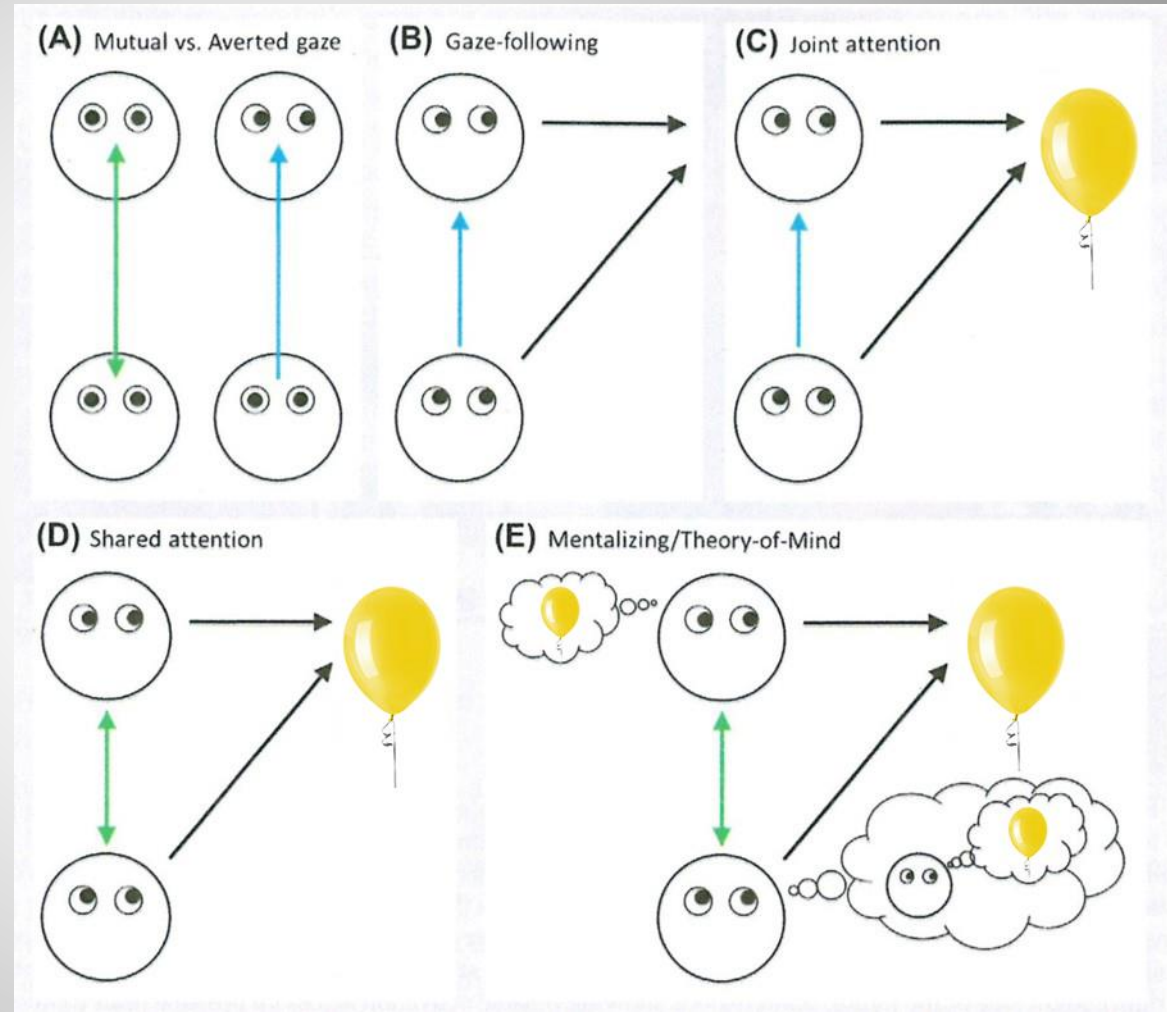
see Baron-Cohen 1995

Mirror Neurons and Intention Detection

Eye detection and gaze perception

A clear understanding of the role of the eyes in social cognition requires that we understand the various kinds of **eye and gaze processing**.

Several types of eye and gaze processes are shown at right.

Mirror Neurons and Intention Detection

Shared attention

Shared attention seems to be a social skill that is unique to great apes and humans. Shared attention is more than simply looking at the same thing that another person is looking at: it involves the additional qualification that the two observers not only observe the same object but also **know that the other is looking** at that object.

It is a **triadic** (three-way) activity.

Source: Brooks and Meltzoff, 2003.

Pointing is a sign of triadic interaction.

Neurophysiological markers in psychotic disorders

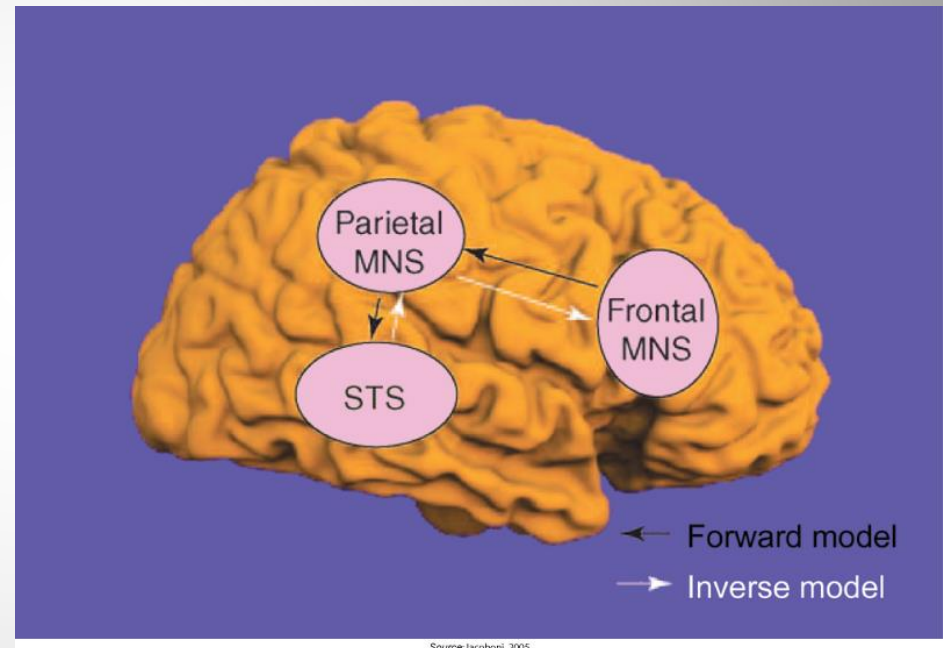
Biomarker	Schizophrenia/Relatives	Bipolar/Relatives	Heritability Estimates	Linkage Findings	Associated gene	Associated Clinical Phenotype
1. SPEM-predictive pursuit	+++/>++	+/+	0.7–0.9	6p21	COMT	? Positive symptoms
Pursuit initiation	+/+	–/–				Primary negative symptoms
2. P50	++/+	+/+	0.44	15q14	Alpha-7 nicotine receptor	
3. PPI	++/+	+/+	0.32–0.50	22q11 ^a	Neuregulin 1	Positive symptoms
4. P300	++/+	+/+	0.27–0.69	4q22 ^b		
5. MMN	++/+	–/–				Negative symptoms; poor functioning
6. Neural synchronization	++/+	+				Positive symptoms

Mirror Neurons and Intention Detection

Finding posterior mirror neurons

Mirror neurons are not constrained to the frontal lobe: like frontal mirror neurons, mirror neurons in **inferior parietal cortex** respond to particular acts in particular contexts.

Converging evidence indicates that there are core social imitation systems, with **frontal mirror neuron systems** interacting with **parietal mirror neuron systems**, which in turn interact with both **frontal and superior temporal regions**.

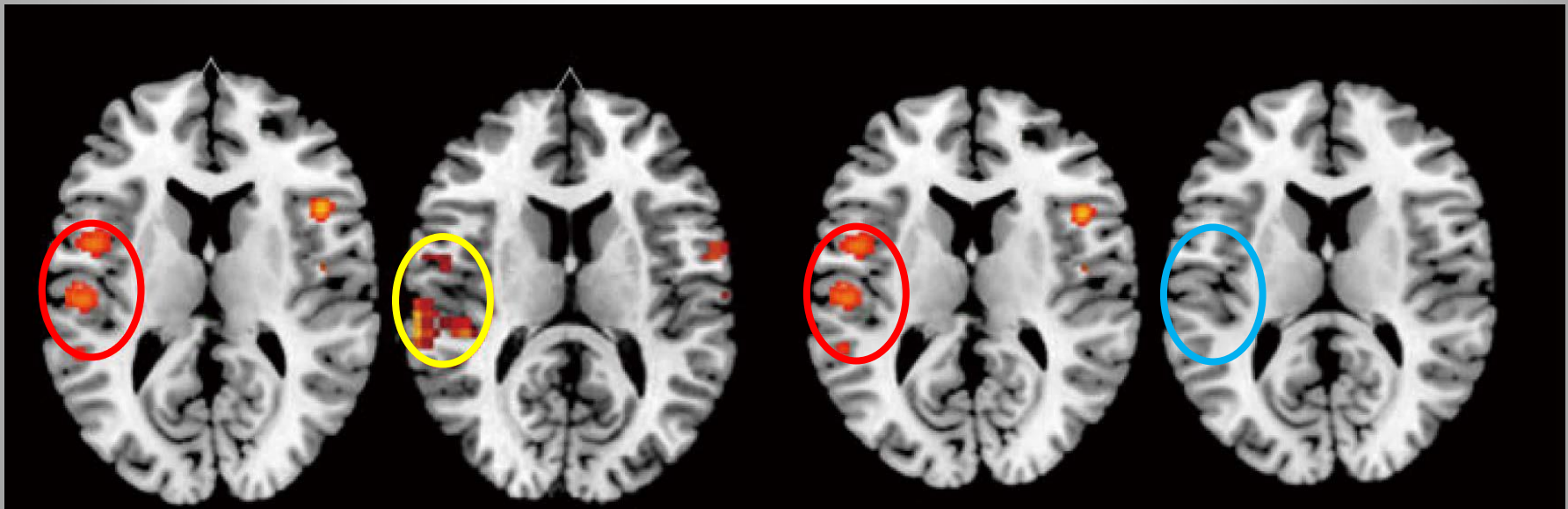

Patients during
hallucinations

Healthy controls

Patients during
hallucinations

Patients during
hallucinations +
external stimulus

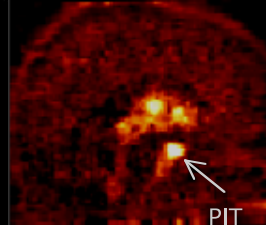
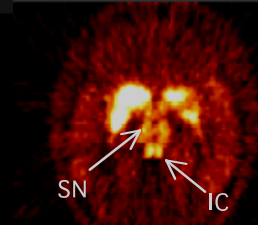
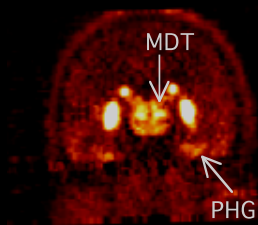

Hugdahl K., Auditory hallucinations: A review of the ERC “VOICE” project,
World J Psychiatr 2015 June 22; 5(2): 193-209

D2/3 PET imaging

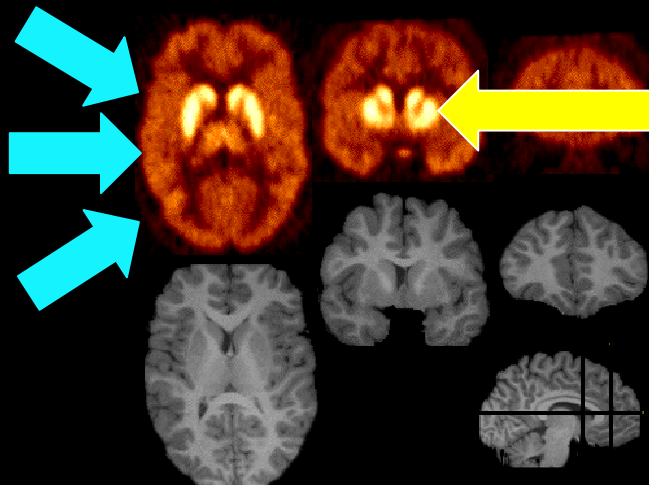
[11C]raclopride

[11C]Fallypride

Low DA
Altered
cortical
function

High D2 stimulation
Psychosis

[11C]FLB457

With thanks to prof. A.Abi-Dargham, 2016

COLUMBIA UNIVERSITY
MEDICAL CENTER

COLUMBIA
TRANSLATIONAL
NEUROSCIENCE
INITIATIVE

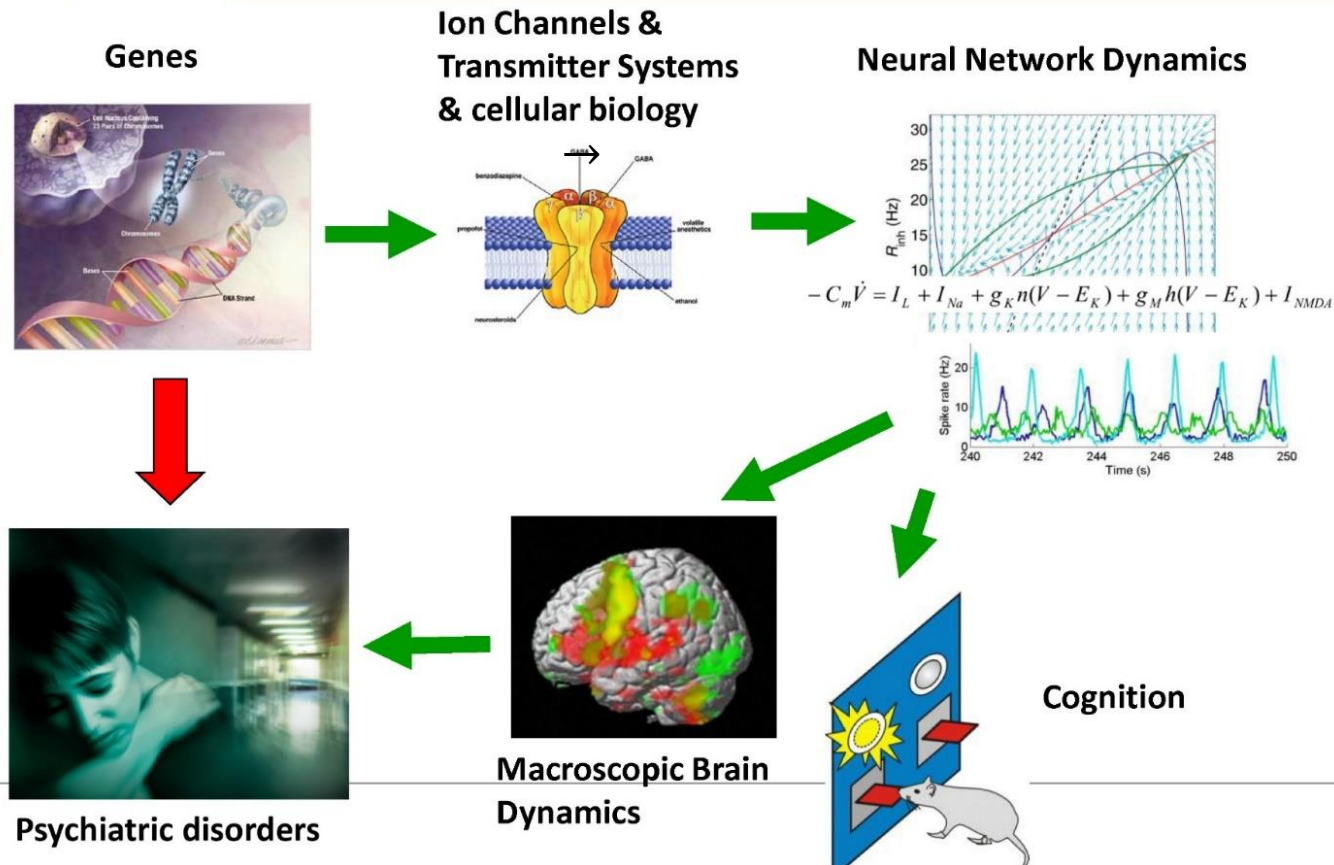
Implications of genetic variations for neural information processing in psychiatric conditions

Bernstein Center for Computational Neuroscience
Heidelberg / Mannheim

Zentralinstitut für
Seelische Gesundheit
Landesstiftung
des öffentlichen Rechts

Implications of genetic variations for neural information processing in psychiatric conditions

7.4.2019

"Ignoramus et ignorabimus"

"Scimus, sed modice tantum"

Emil du Bois-Reymond (1872)

René Magritte

La forêt - 1927

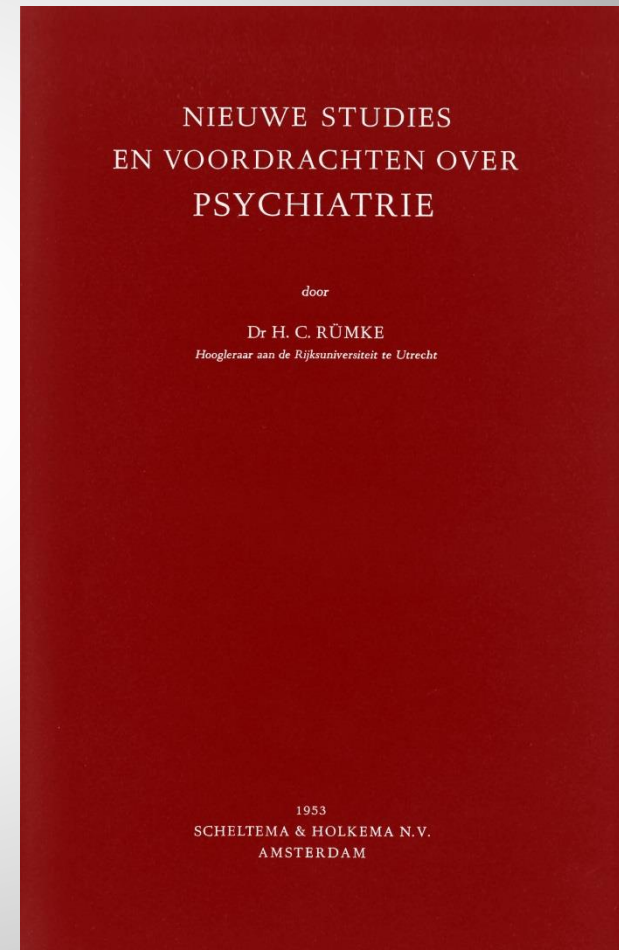

La recherche de l'absolu - 1940

De klinische psychiatrie: H.C. Rümke

1893-1967

1953

De klinische psychiatrie: L'éloge du clinicien

“Al deze gegevens komen op hem af. Hij moet geleerd hebben deze gegevens op hun waarde te toetsen. **Niets eist meer ervaring dan het wegen van de waarde van een verschijnsel.** Op grond van dit alles vormt de clinicus een theorie van het ontstaan van de eenmalige toestand, die zich voordoet bij deze ene mens”.

“Het bovengeschetste standpunt heeft de psychiatrie in de laatste eeuw enorm doen vooruitgaan. In het heden is naar mijn mening **de signatuur van de klinische psychiatrie deze, dat vrijwel alle stromingen**, die zich in de geschiedenis der eeuwen afzonderlijk voordeden en óf uitsluitend aandacht schonken aan het psychische, óf uitsluitend aan het somatische, óf alleen aan filosofische doorgronding, óf vóór alles aan de zuivere empirie – óf begrijpen geheel buiten de ethiek om, óf alleen begrijpen uit afwijkingen in de ethiek -, **thans door de clinicus in één stroombed worden geleid**”.

“Ziet men dit alles zo, **dan is de klinische psychiatrie het onwrikbaar centrum van de wetenschappelijke psychiatrie**”.

(uit Nieuwe studie en voordrachten over psychiatrie, H. C. Rümke, Scheltema & Holkema, Amsterdam, 1953, p. 22-24)

FIN
